

Politika oh!

Megtörtént események
Írta: Kondor Bernát

Budapest, 1939. Szerző saját kiadása

Kiadó: Kondor Bernát.
Világosság Rt. Budapest. — Műszaki ig.: Deutsch D.

Garami Ernő
emlékének

Előszó

Ebben a könyvben politikai emlékeim nagy részét vonultatom föl. A politikai élet színteréről kétséget kizáróan leparancsolt az úgynevezett zsidótörvény és így nem nyílik számomra többé alkalom olyan tapasztalatok átélésére, mint amelyeket ebben a könyvben fölsorakoztatok.

Úgy érzem, hasznos szolgálatot teszek a jövőendő lehiggadt történetírásának is, amikor lerögzitem azokat az intim és főleg a színpalak mögött lejátszódott eseményeket, amelyekről a nagyközönségnek aligha lehetett tudomása, s amelyek megbízhatatlan szájhagyományként tovább élhetnek ugyan, de a gyakorlat tapasztalata szerint nagyrészt elkallódnak, ha azokat meg nem örökítik azok, akik benne résztvettek.

Nem mindig falrengető jelentőségű eseményekről számolok be emlékezéseim során, de azt hiszem, kivétel nélkül alkalmasak arra, hogy reflektorként bevilágítsanak az egyelőre még homályos és nem ritkán félreértett közelmúlt politika kulisszái mögé. Nem tartottam időrendi sorrendet és csupán mozaikszerűen vettem papírra ezeket a történeteket. Ezzel különösebb hibát nem követtem el, mert hiszen a politikáról — oh! — sem

lehet mindig azt állítani, hogy túlságos logikával és rendszerességgel nyilatkozik meg.

A magam részéről így tehát pontot tettem a mondat után és úgy érzem, kötelességemet teljesítem, amidőn stafétaként átadom tapasztalataimat az utánam jövőknek, akik bizonyára higgadtabb korszakban, realisabb körülmények között folytathatják a meg nem szűnő és meg nem szüntethető politikai működést.

Szeretném, ha az olvasó olyan barátsággal és megértéssel fogadná ezt a könyvemet is, mint a tíz évvel ezelőtt megjelent »Agitátorélmények« című munkámat, amely magyarul két kiadásban és németül is megjelent.

Budapest, 1939 július havában.

KONDOR BERNÁT

Hazatérés...

1919 április hó 19-től 1924 június hó 8-ig — tehát öt és fél éviig — kényszerű száműzetésben voltam. Ez közvetlenül a kommün bukása után csupán négynapos budapesti tartózkodással szakított meg...

Azt hiszem, nem mondok vele újságot, ha megállapítom, hogy a száműzetés keserőségei között legelviselhetetlenebb a honvágy érzése. Mint a maró sav, úgy csíp és éget a kényszerű távollét alatt az emlékezés. Nálam különösen elviselhetetlen volt, hisz én minden gyökérszállammal Pesthez nőtem s a pesti talajból történt erőszakos elszakadásom valósággal fizikai fájdalommal töltött el. A Bécsben töltött idők utolsó hónapjaiban már szinte patológikus méreteket öltött a honvágy s ha bárki ismerőseim közül Pestről beszélt, vagy csak annyit említett meg, hogy hazakészül Pestre, személyes sértésnek tekintettem és felháborodottan fakadtam ki az inzultus ellen.

Ebben a lelkiállapotban ért azután az a hír, hogy pártom vezetősége lehetővé tette közeli hazatérésemet. Az emigrációs esztendőök együtt sem voltak olyan hosszúak, mint az a néhány nap, amit még bizonytalanságban kellett töltenem. Hazatérésem előzményei rendkívül érdekesek.

Az történt, hogy 1924-ben gróf Bethlen István, Magyarország miniszterelnöke a Népszövetség genfi ülésén nyélbeütötte az ismeretes népszövetségi kölcsönt. Ez alkalommal ígéretet tett arra, hogy a kölcsönrel kap-

csalatos törvényes felhatalmazásokat még húsvét előtt ratifikáltatja a parlamenttel és azokat előterjeszti a Népszövetségnek.

Ebben az időben a szociáldemokrata pártnak 24 képviselője ült a képviselőházban. A szocialista képviselők természetesen opponáltak és éles ellenzéki magatartást tanúsítottak. Bethlen István gróf, aki látta, hogy a szocialisták obstrukciós felszólalásai lehetetlenné tennék azt, hogy a megígért terminust betartsa, tárgyalásokba bocsátkozott pártom vezetésével és megkérdezte, mi lenne a feltétele annak, hogy a párt elálljon a további felszólalásoktól, amelyeknek — az ügy érdeme szempontjából — gyakorlati jelentősége úgy sincs.

A pártvezetés úgy határozott, hogy hajlandó befejezni a népszövetségi kölcsönről folytatott vitát abban az esetben, ha a kormány lehetővé teszi, hogy a Bécsben élő szociáldemokrata emigráció visszatérhessen.

Bethlen István gróf számára sürgős volt a döntés kérdése; ez a javaslat húsvét hetében érkezett a pártvezetésétől és húsvétra a ratifikált törvényt már Genfbe kellett eljuttatni. Bethlen István gróf minisztertanácson előterjesztette a szociáldemokrata párt kérését. Amint az előrelátható volt: a minisztertanács elutasította a generális amnesztiára vonatkozó kívánságot és mindöseze ahhoz járult hozzá, hogy Weltner Jakab elvtársam és én hazatérhessünk.

A szociáldemokrata párt természetesen nem volt meglegedve ezzel az eredménnyel, de mert az adott körülmények között többet elérni nem lehetett volna és mert arra az okos és emberséges álláspontra helyezkedett, hogy két ember ártatlanul elszenvedett száműzetésének likvidációja numerikusan ugyan sokat nem jelent, ellenben fontos elvi jelentőséggel bír, és így hozzájárult a megállapodáshoz, mert amúgy sem volt célja

a magyar kormánynak komoly nehézségeket támasztani a kölcsönrel kapcsolatban.

Így történt tehát, hogy 1924-ben Weltner Jakabbal együtt hazajöttem. Nem vállalkozom annak leírására, amit éreztem, amikor Peyer Károly feljött Bécsbe ezt az örömhírt velünk közölni és amikor először léptem újra a pesti aszfaltra a kényszerű távollét után. Regényírók feldolgozták már ezt az érzéskomplexumot, de nem hiszem, hogy lett volna valaki, aki őszintén és igazán érzékeltethette volna az ilyenfajájú öröm ízét és teljességét. Álltam a pályaudvar előtt és néztem Pestet, úgy néztem, amint a sóvárgó szerelmes, aki megpróbáltatások esztendei után ismét találkozik választottjával. A szívem a torkomban dobogott, a meghiúsultság remegett a tagjaimban. Tizenöt év telt el azóta. Sokszor jártam-keltem a világban, gyakran utaztam, de ahányszor a pályaudvar elé érkezem, mindig felrajanak bennem az első hazatérés: emlékeinek felejtetetlen ízei ...

Találkozásom Pasiccsal

Már második esztendeje ettük az emigráció fanyar-ízű kenyerét Bécsben, amikor mérsékelt szocialista elvtársaim és a polgári ellenzék prominensei, Garami Ernő és Lovászy Márton kezdeményezésére elhatározták, hogy új magyarnyelvű napilapot alapítanak, mert a „Bécsi Magyar Ujság” túlzottan agresszív hangja és kiélezett beállítottsága nem volt alkalmas arra, hogy a mii csoportunk politikai nézeteit képviselje. Így született meg a „Jövő” című napilap, amelynek dajkálásánál nekem is szerepem volt.

A „Jövő” megbízásából utaztam le Belgrádba, hogy intervjút készítsek Pasiccsal, Jugoszlávia népszerű miniszterelnökével, a balkáni politika „Great old man”-jével a jugoszláv-magyar kérdéstről.

Én voltam az első magyar újságíró, (akit Basics ebben az ügyben akkor fogadott. Várakozással tekintetem a találkozás elé, mert magam is igen nagy véleményvel voltam Basics politikai képességei felől, akit ebben az időben Venizelosz és Masarykkal együtt a középeurópai politikai magaskola matadorjainak tartottak.

Barátságosan fogadott az ősz, pátriárkaezakállú, de örökifjú Baecis. Láttam a tendenciáit, hogy először ő szeretne tisztába jönni velem, s ezért taktikából először beszéltem az emigrációs élet kellemetlenségeiről. Basics biztató mosollyal fordult felém:

— Ne veszítse el a bátorságát, barátom. Sohase feledkezzék meg arról, hogy Karagyorgyevies Péter

18 évig élt emigrációban s a végén — király lett. Lehet, hogy maga is király lesz egykor...

— Ha Őexcellenciája támogatni fog, — ez is megtörténhetik. De nem nagyon töröm magam utána...

Pasics jókedvűen fölnevetett.

— Igaza van. Nem a legbiztonságosabb polgári foglalkozás ma királynak lenni. Egyébként és én magam is ismerem, az emigrációs életet. Sőt. Tovább megyek. Én már a kazamaták bebörtönzött je is voltam és halálra íá volltsam ítélve; ez mind nyilván rosszabb, mint a bécsi Ringen sétálni. Képzelve el, milyen elkedvetlenítő lehet rablógyilkosok között ülni a nyirkos sötétben, oly módon, hogy a jobbkezet a ballábbal nehéz lánc fűzi össze. Az a lánc, amit a kazamatákban viseltem, jegyzett el örökre a mindenfajta láncok ellen folytatott harc katonájává.

Igyekeztem rátérni jövetelem céljára, de Pasics még mindig halogatta a tényleges válaszokat.

— Arra kérem — mondotta —, hogy nagyon pontosan és nagyon becsületesen közölje le beszélgetésünket, ímert nem szeretném, ha maga is úgy járna, mint a párizsi „Petit Journal” munkatársa, akit kénytelen voltam nyilvánosain megcáfolni. Egyébként ez nagyon érdekes história volt. A „Petit Journal” politikai riporteréről hallottam, hogy meglehetősen tág lelkiismeretű, ha úgy tetszik: hazug ember. Éppen ezért prevencióról gondoskodtam. Olyan nyilatkozatot adtam, amelyet bárhogyan meghamisít, mégis felhasználhatok az éppen aktuális párizsi szerb kölcsön lebonyolításánál. Nyilatkozatom, amely többek között a szkupstina ellenzéke ellen is irányult, meg is jelent, s a nyomában jelentkező kedvező francia hangulat a francia kölcsön javára szolgált. Ezek után teljes nyugalommal jelentem meg a szkupstina ülésén, ahol az ellenzéki képviselők soha

nem hallott felháborodással, viharos kiáltásokkal fogadtak. Szólásra jelentkeztem, de percekig tartott, amíg a viharzó kedélyeket annyira le lehetett csillapítani, hogy néhány mondatomat megérthették a képviselők. Mosolyogva néztem szemibe a viharzó ülésteremmel s így szóltam: „Miért nem várják meg, uraim, hogy nyilatkozzam? Éppen azt akarom bejelenteni, hogy a »Petit Journal«-ban megjelent intervjú szemenszedett valótlanság, erről azonnal bizonyítékot is szolgáltatottok. A francia újságíró, mint az urak látták, olyan tájékozatlan és ostoba módon hazudott, hogy még feleségem leánykori nevét is hamisan idézte. Ezek után elgondolhatják, hogy milyen kevés igazság lehet a politikai vonatkozású kijelentésekben.” A képviselők úgy-ahogy megnyugodtak, a dolog ezzel befejeződött. Magának megmondhatom, hogy a francia újságíró ezúttal nem hazudott, a feleségem nevét én közöltem vele szándékosan hamisan.

Elismeréssel adóztam Pasics kétségtelenül ügyes trükkjének, aztán ígéretet tettem, hogy ezen az eseten okulva, a lefolytatott beszélgetést, természetesen ettől függetlenül, a valóságnak megfelelően teszem közzé. Műnt már említettem, a magyar kérdésről kértem nyilatkozatot. Pasics néhány percig szótlánul sétált, azután megállt előttem és így szólt:

— A határmódosítás nem elképzelhetetlen. Néhány falu visszaadásáról szó lehet...

Miközben ezt a kijelentést tette, beszédes szemével olymódon kacsintott rám, mint aki azt akarja kifejezni, hogy a néhány falu alatt nem szükségszerűen csak néhány falut kell érteni.

Valósággal megdobogott a szíveim, amikor ezt a váratlan nyilatkozatot kaptam. Abban az időben történt ez, amikor még alig száradt meg a tinta a trianoni

békediktátum aláírásain s amikor a magyar közvélemény még dermedten és letaglózottan süllyedt a reménytelenség ingoványába.

Visszautaztam Bécsbe és a „Jövő” első oldalán, a nyilatkozat jelentőségének megfelelő tipografizálással tettem közzé az intervjút, amely közvetlenül a békeparancs aláírása után revíziót helyezett kilátásba.

Nem volt könnyű dolog a nyilatkozat (megszövegezése. Ha csak Pasics szavait közlöm, úgy nem érzékeltem a szavak mögött rejlő valóságot, ha pedig nyíltan és félreérthetetlenül leíróim azt, ahogyan Pasics reám kacsintott és kibontom ennek a szemmel történt gesztusnak egész jelentőségét, úgy kiteszem magam annak, hogy a minden idők legraffináltabb politikusa egyszerűen letagadja az egész intervjút.

Úgy véltem, hogy újságírói tevékenységem legszebb sikerének azt könyvelhetem el, hogy az európaszerte nagy feltűnést keltő nyilatkozatot, amely miatt a novisadi „Zastava” című szerb lap élesen támadta Pasicsot, a jugoszláv miniszterelnök sohasem dementálta.

Wolff Károly – ahogyan én láttam...

Azt hiszem, fölösleges különösképpen hangsúlyoznom, hogy milyen mérhetetlen politikai és világszemléleti szakadék választott el engem Wolff Károlytól, a kereszténypárt városházi vezérétől, akit nem is jogtalanul tartottak a legintranszigensebb antiszemitának és antiszociáldemokratának. Városházi felszólalásai épúgy, mint parlamenti megnyilatkozásai, éles szociáldemokrata-ellenes kirohanásai szinte valószínűtlenné teszik, hogy én, a szociáldemokrata, olyan viszonyba kerülhettem, mint aminő a valóságban fennállott. Személyes érintkezéseink során azt tapasztaltam, hogy Wolff Károly minden intranszigenciája és elfogultan szélsőséges állásfoglalása mellett is tisztaszándékú fanatikus volt, akit csupán a dolgok téves megítélése és értékelése terén lehet és kell szembeállítani a mi felfogásunkkal, de szándékaiban kétségtelenül a főváros iránti szeretet vezérelte.

Érdekes és romantikus volt megismerkedéseim Wolff Károssal. Én ugyanis pártom megbízásából a Községi Takarékpénztár igazgatóságában működtem. Úgy látszik, hogy ottani tevékenységem hívta fel rám Wolff Károly figyelmét, mert Kozana Jenő, az akkori városházi kormánypárt vezére egy este telefonált a lakásomra, ha időm van, azonnal jöjjen a városházára, mert Wolff Károly meg akar ismerkedni velem.

Természetesen készséggel tettem eleget a felszólításnak és megjelentem a városházán, ahol Kozma Jenő már a polgármesteri dolgozószobába vezető folyosón várt

rám. Ott bevezetett az egyik szobába, majd kívülről rámszarta az ajtót, hogy senkivel se érintkezhessen és elment értesíteni Wolff Károlyt arról, hogy megérkeztem.

Néhány perc múlva Kozma Jenő visszajött Wolff Károly társaságában és a bemutatkozás után Wolff Károly közölte velem, hogy milyen sokra értékeli a Községi Takarékpénztár igazgatóságában folytatott tevékenységemet és mennyire kedvére való az, hogy munkálkodásomban semmilyen pártszempont nem érvényesül és kezdeményezéseimnél is kizárólag a főváros érdekeit tartom szem előtt.

A barátságos bevezetés után úgy éreztem, kötelességem Wolff Károlyt felvilágosítani arról, hogy ki vagyok, mert nem akartam, hogy később esetleg szemrehányásissal illessen, ha mások hívják majd fel rám a figyelmét.

— Szükségesnek tartom közölni Méltóságoddal, hogy én meggyőződött szociáldemokrata vagyok, több évtizedes szocialista múlttal és pár napig, ha akaratom ellenére is, közéletmezési népbiztos voltam. Ezt azért kellett elmondanom, nehogy azt hihesse, hogy személyemet illetően tévedésben akarom tartani.

— Kérem, én mindent tudok önről — mondotta —, és éppen, mert mindent tudok, azért kérettem ide. Az a tervünk, hogy a Községi Takarékpénztár igazgatósági tagjaiból végrehajtóbizottságot alakítsunk és nagyon szeretnénk mi, mint többségi pártok, ha a városközi ellenzéki pártokat ebben a végrehajtóbizottságban kizárólag ön képviselné.

Én a legnagyobb határozottsággal szembeszegültem Wolff Károly ilyenformájú kívánságával, mert méltánytalannak tartottam, hogy a Községi Takarékpénztár végrehajtóbizottságából kihagyják azokat a kiemelkedő

polgári ellenzéki politikusokat, akik mint igazgatósági tagok nagy hozzáértésről és ügyszeretetről tettek tanúságot; különösen Rassay Károly és Sándor Pál mellőzését tartottam rendkívül sérelmesnek.

Wolff Károly azonban hallani sem akart arról, hogy ezek az urak a végrehajtóbizottságba kerüljenek, és ragaszkodott ahhoz, hogy az egész városházi ellenzékot egyedül én reprezentáljam. Hosszú és szenvedélyes vitát folytattam ekkor a kereszténypárt városházi vezérével, aki azonban, fölényesen, döntő többsége tudatában, makacsul ragaszkodott elhatározásához és abból jöttányit sem engedett.

— Tetszik nekem az ön önzetlen magatartása — mondotta —, de elvi és gyakorlati szempontok érlelték meg elhatározásunkat, amely szerint az ön személyéhez és kizárólag csak az ön személyéhez ragaszkodunk. Ha önnel nem megy: hát ellenzékmentesen fogjuk megalkotni a végrehajtóbizottságot.

Végül is pártvezetőségi döntés intézte el az ügyet és így történt, hogy én lettem Wolff Károly akaratából a Községi Takarékpénztár végrehajtóbizottságának egyedüli ellenzéki tagja. Ettől kezdve gyakran tárgyaltam Wolff Károllyal a Községi Takarékpénztár ügyeiben. Nem egyszer megtörtént, hogy egy-egy városházi közgyűlés során megbeszélésre hivatott, ilyenkor lejött a közgyűlési teremből és az Újvárosházával szemben lévő Sörház uccában le és fel sétálgatva beszéltek meg a szőnyegein lévő és döntésre váró ügyeket. Egy alkalommal Láng Józseffel, a Gazdák Biztosító Szövetkezete vezérigazgató jávai üzentem Wolff Károlynak, hogy a kereszténypárt egyik kegyelmes úr tagja azon mesterkedik, hogy egy rosszulmenő biztosítóintézetet a Községi Takarékpénztár nyakába varrjon. Wolff Károly ezen nagyon felháborodott és biztosított engem arról, hogy sohasem

fogja megengedni párthíveinek az ilyen üzleteket. Tudomásom szerint az illető kegyelmes urat kérdőre is vonta, aki azután sietve abba is hagyta ennek az ügynek a forszírozását.

Egy más alkalommal közölte velem, hogy a Községi Takarékpénztár jelenlegi vezérigazgatóját, Liptay Lajost meghívják egy másik bankból a Községi Takarékpénztár igazgatójává. Dr Liptay Lajost én akkor még nem ismerem és csupán Wolff Károly iránti lojalitásból vettem tudomásul a közlést. Wolff Károly eme választása szerencsés volt, mert Liptay, mint a Községi Takarékpénztár jelzálogosztályának igazgatója, igazgatósági üléseken előterjesztéseit nagy hozzáértéssel, mindig a legenergiusebban és objektíven, a takarékpénztár érdekei szempontjából képviselte; volt önérzete és bátorsága ahhoz, hogy meg nem felelő ügyeket, bárki is protegálta azokat, elutasításra javasoljon, nem törődve azzal, hogy a protegáló igazgatósági tag neheztelését zúdítja magára. Dr Reményi-Schneller Lajost, akkori vezérigazgató távozásával a városháza dr Liptay Lajossal töltötte be a vezérigazgatói állást, amihez minden párt készséggel hozzá is járult.

Érdekes emlékem az a purparlé, amit egy alkalommal Wolff Károly dr Reményi-Schneller Lajos akkori vezérigazgatóról folytatott velem. A kereszténypárt vezére sokszor meghallgatta a takarékpénztári ügyekben Rauscher Aurél nyugalmazott osztálytanácsost, akkori alelnököt. Miután Rauscher a takarékpénztár ügyeihez nem igen értett, ezen az állapoton nála a gyakorlati idő sem változtatott, ezt a hiányosságát ügykörének folyamatos kibővítésével óhajtotta takargatni. Ezt természetesen — a takarékpénztár érdekében — dr Reményi-Schneller Lajos vezérigazgató megakadályozta. Ez a körülmény kettőjük viszonyát érthetően rontotta, ami

Rauschemél indokolatlan szubjektivitásban jutott kifejezésre. Talán ez idézte elő, hogy Wolff Károly — aki Rauscherrel jó viszonyban volt — nem szerette Reményi-Schnellert és ezeket az indokolatlan érzéseit nem is rejtette véka alá. Más lapra tartozik, hogy tudomásom] szerint a jelenlegi pénzügyminiszter nem sokat törődött ezzel és ettől nyugodtan végezte dolgát.

A purparlé során azt is megemlítette Wolff Károly, hogy vajjon egészségesnek tartom-e a takarékpénztár érdeke szempontjából azt a szoros baráti viszonyt, ami Schneller és Lamotte Károly akkori pénzügyi tanácsnok között fennáll? Csodálatos módon Wolff Károly ezt az igazán nagyképesű és a fővárosnak igazában nagy előnyöket jelentő vezető főtisztviselőjét ugyancsak nem szívelhette. Én dr Reményi-Schneller rendkívüli képességeit és vitán felüli rátermettségét szinte lelkesülten ecseteltem Wolff Károly előtt; felsoroltam azokat a nagy eredményeket, amelyeket Reményi-Schneller tevékenysége jelentett. Megmagyaráztam, hogy Reményi-Schneller és Lamotte Károly barátkozása nem tüntető jellegű, hanem a fővárosnak ez a két legképzettebb, leghatékosabb pénzügyi szakembere azért tart fenn állandó érintkezést, hogy minél sikeresebben a nagyobb eredménnyel végezhessek valóban nagy horderejű és fontos hivatásukat. Látszott ekkor Wolff Károlyon, hogy nincs nagyon Ínyére az én állásfoglalásom, de mert objektivitásomról teljes mértékben meg volt győződve, bólogatva tudomásul vette az általam mondottakat és ettől kezdve többet sohasem beszélt velem Reményi-Schnellerről és Lamotte Károlyról.

Wolff Károly érdekes puritánságának jellemzéséül el kell még mondanom, hogy egy alkalommal elvtársaim a Vásárpénztár tisztviselőjévé szerettek volna kineveztetni olyanvalakit, aki a kommün miatt két és félévi

börtönbüntetést szenvedett el és kormányzói amnesztiát kapott. A kormánypárt csak úgy akart ehhez hozzájárulni, ha viszont ennek ellenében a szociáldemokrata frakció a takaréknál az ő jelöltjüket támogatja. Ez azonban egyik kormánypárti kerületi klub pinkájának haszonélvezője volt. Amikor Wolff Károly erről a junktim-ügyről tudomást szerzett, állást foglalt ellene, azonban nem az általunk ajánlott s politikai vétség címén elítélt tisztviselő jelölt miatt, hanem a városházi kormánypárt által támogatott pinkavállalkozó személyére való tekintettel, mert ezt etika-ellenesnek tartotta.

Általában Wolff Károly igen érdekes és sokszínű egyéniség volt, és meg kell állapítanom ezúttal is, hogy a politika nem (mindig mutatja meg őszintén és igaz teljességében a politikus lelkületét. Élő bizonyosság erre Wolff Károly, aki privátemberként megértő volt, holott a politika porondján kíméletlen és harcos ellenségnek mutatkozott. De persze más a politika nyilvánossága és más a magánérintkezés gyakorlati megnyilatkozása.

Távozásom Budapestről

Amikor a kommün kitörése után akaratom és szándékom ellenére, mint az Általános Fogyasztási Szövetkezet igazgatója, tizenhatnapi makacs és elszánt ellentállás kifejtése után közélelmezési népbiztos lettem, azonnal arra gondoltam, hogy valamilyen úton-módon meg kell szabadulnom, ettől a nem kért és nem várt megbízatástól. Semilyen közösséget nem éreztem — egy pillanatra sem — Kun Béláékkal és elveikkel, de végül olyan ellentmondást nemi tűrő módon kényszerítettek, hogy nem állt módomban már tovább is kitérni előle. Az első pillanattól kezdve a távozás gondolatával foglalkoztam, de nem gondolhattam arra, hogy illegálisan hagyjam el az országot, már csak azért sem, mert engem nagyon sokan ismertek és egy esetleges szökés kísérlete kivédhetetlen veszedelmet jelentett volna számomra.

A közélelmezés legfőbb intézője néhai Erdélyi Mór barátom volt, aki ugyancsak jobb meggyőződése ellenére vállalta megbízatását, mert úgy vélte, hogy a munkások szövetkezetének ügyét így tudja a legjobban védeni és előre vinni. Vele nyíltan és őszintén beszélhettem és így közölhettem vele, hogy a leginkább szeretnék egy kijelölendő bizottsággal Bécsbe kerülni és onnan mindaddig vis szia nem jönni, amíg a bolsevizmus Magyarországon meg nem szűnik.

Miután az élelmiszerhiány már nagyon is érezhetővé vált, Erdélyi az előterjesztést megtette, az keresztülment és én megbízást kaptam, hogy a kijelölt urakkal egyetemben Bécsben a tárgyalásokat lefolytas-

sam. Minthogy a bécsi tárgyalásokra hivatalos minőségben velünk tartott Marchese Tacculi és gróf de la Rose olasz megbízott is, a Magyar Államvasút igazgatósága szalónkocsit bocsátott rendelkezésünkre, az előkelő vendégekre való tekintettel.

A gazdasági bizottság tagjai voltak ilyenképpen Stern Samu udvari tanácsos, a Magyar Élelmiszer Rt. akkori vezérigazgatója, Russzó Illés, a Haditermény vezérigazgatója, dr Bessenyei Ferenc miniszteri tanácsos, dr Picker Ernő, a külügyminisztérium megbízottja és Reisz Mór, a húsügyek kormánybiztosa.

Megemlítésre méltó — mert jellemző az akkori viszonyokra —, hogy bár a bizottság tagjai mind egymás között régi ismeretségben voltak, egyik a másikkal odahaza nem közölte azt a szándékát, hogy a bizottsági tagságot csak azért vállalta, hogy kikerülhessen az országból és hogy nem jön majd vissza. Erdélyivel ezt ugyan közölték, aki — (miután ugyancsak nem volt kommunista — ezt hivatalosan tudomásul nem vette, de elismerésire méltó módon elősegítette. Ahogyan a különvonat elhagyta az országhatárt, mindenki föllélegzett és közölték velem is előre megfontolt elhatározásukat, amely teljesen azonos volt az enyémmel is, és amit én — úgyszólván tudtam.

Amikor a Keleti pályaudvaron összegyűltünk, hogy elinduljunk Bécsbe, a pályaudvar perrónja valósággal feketélt az emberektől. Boldog, boldogtalan, aki csak értesült arról, hogy indul egy vonat, ott tolongott, mert azt remélték, hogy valamilyen úton-módon a mi vonatunkon elhagyhatják az országot. Ismerősök és ismeretlenek rimánkodtak, könyörögtek, hogy vegyem fel őket a vonatra. Egyik azt állította, hogy Sopronig akar utazni, a másik Savanyúkétig, de én tudtam, hogy az

itt tolongó emberek valamennyiének egyetlen célja van: kikerülni az országból.

Lehetetlenség volt megtagadni a kétségbeeett emberek kérését, bár tudtam, hogy ezáltal előre nem látható veszélyeknek teszem ki magamat. Mégis száztizenhét, legnagyobb részt előttem teljesen ismeretlen embert felvettem a vonatra, köztük négy osztrák bécsi teréziánumbeli növendéket is, akik Podhorszky László külügyminisztériumi tanácsos fiának voltak húsvéti vendégei és akik miatt Bécsben lakó szülei rendkívüli módon aggódtak.

A határon súlyos kellemetlenségek is támadtak az útlevel és vízum nélkül velünk jött utasok miatt. Az osztrák határrendőrség vezetője, gróf Hardegg, semilyen körülmények között nem volt hajlandó ezeket az embereket átengedni a határon, és az utasoknak vissza is kellett volna fordulniok, ha szerencsére Szemere nevű titkárom, aki a háborúban vadászfőhadnagy és Péter Ferdinánd főherceg hadsegéde volt és uniformisban elkísért, gróf Hardeggben fel nem ismeri harctéri bajtársát és így ezen az alapon rá nem tudja venni arra, hogy a rendkívüli időkre való tekintettel, ezúttal tekintsen el a törvényes formák betartásától, és a menekülőket engedje át a határon.

Közbevetőleg el kell mondanom, hogy ezen az úton a szalonkocsi vendégei milyen különös és az akkori időkre rendkívül jellemző „izgalmakon” mentek keresztül. A szalonkocsi utasai számára ugyanis különlegesen több húsfélét, íserbot, sőt alkoholmeranyiséget is engedélyeztek, egyrészt azért, hogy a kormány vendégeiként utazó külföldi urak jól érezhessék magukat, másrészt azért, hogy ezzel a gesztussal is cáfolják a katasztrofális élelmiszerhiányról elterjedt híreket. Az ehhez szüksé-

ges étel- és italmennyiség beszerzését Reisz Mór vállalta magára és megbízatásának kitűnően eleget is tett.

Délután két óra tájban indult el a vonatunk, de már négy órakor türelmetlenkedtek útitársaink és uzsonnázni szerettek volna. Alig tudtam lecsillapítani a jelentkező „farkasétvágyat”. Mégsem voltam hajlandó a kívánságnak eleget tenni, mert nem akartam hozzájárulni ahhoz, hogy az országon belül, ahol ezt rendelkeztek tiltották: úgynevezett lakmározás folyjon. Fel is hívtam erre a körülményre a külföldi urak figyelmét, akik akceptálták álláspontomat és így az aránylag bőséges uzsonnára csak az osztrák határ átlépése után került sor.

A magyar tanácsköztársaság tekintélyének megtépázottságára egyébként jellemző, hogy a beérkező szerelvényt az osztrák vasút csak abban az esetben volt hajlandó befogadni, ha az úgynevezett Peage-jog bérét azonnal és készpénzben kifizetem. Ez az összeg mintegy nyolcszáz koronát tett ki; az osztrák vasúti társaság még ilyen aránylag csekély összeget sem volt hajlandó hitelezni a magyar tanácsköztársaság számára.

Ausztria „megmentése”

Megemlékeztem már arról, hogy az 1919. április 6-i reggeli Népszavában előzetes hozzájárulásom nélkül jelent meg a kellemetlen hír kineveztetésemről és előzően azt is megírtam már, hogy milyen úton-módon intéztem el, hogy legális formában kimenekülhessek ebből a nem kért és nem kívánt helyzetből.

Most még csak azt akarom elmondani, hogy Segré olasz generálissal sikerült olyan megállapodást kötnöm, amelynek értelmében Ötvenmillió korona értékű élelmiszert azonnal elindítanak Magyarországra, ötvenmillióért pedig textilárukat küldenek.

Tárgyalásaim lefolytatása után meglátogattam dr. Kari Rennert, az osztrák szövetségi tanács szociáldemokrata elnökét, aki tudott arról, hogy Bécsbe jöttem és érdeklődéssel várt már reám. Ebben az időben ugyanis Ausztriában nem voltak hiteles értesülések a magyar viszonyokról. Vagy a külföldi, és túlzottan gyűlölködő hírszolgálatra voltak utalva, vagy pedig a magyar külügyi népbiztosság elfogult és mindent rózsaszínben feltüntető jelentéseit olvashatták.

Karl Renner elvtársammal régóta jó ismeretségben állottam, ő tehát bízott bennem és tudta, hogy a magyarországi helyzetet tárgyilagosan ismertetem meg vele. Ebben a föltevésében nem is csalódott. Amikor elmondtam, hogy Magyarországon milyen kétségbeesettek az élelmezési viszonyok és bécsi utam éppen ezzel az elvi-

selhetetlen állapottal van összefüggésben, dr Karl Renner szinte ujjongva kiáltott fel:

— Kondor, az osztrák proletariátus egykor még szobrot fog állítani önnek ezért a felvilágosításért, mert ezek a közlések alkalmasak lesznek megmenteni Ausztriát a bolsevizmustól!

Ebben az időben ugyanis hihetetlenül nagyarányú kommunista agitáció folyt Ausztriában, amelyet elsősorban Magyarországról tápláltak, nemcsak agitatórikua beszédekkel, hanem rengeteg pénzzel is. Az osztrák munkásság sorait kezdte már megbontani a belső viszálykodás és a bolseviki métel, a bizalmiférfiak pénzélése már-már demoralizáló hatással volt a munkásság intézményeiben is.

Különösen azzal ért el sikert a bolseviki agitáció, hogy az éhező osztrák munkásságnak kilátásba helyezte azt, hogy ha Ausztriában is kikiáltják a proletárdiktatúrát, akkor Magyarország megnyitja élestárait az osztrákok részére és egyszerre hét bő esztendő virrad Ausztriára. Dr Renner nem késlekedett sokat, azonnal összehívatta a munkástanácsot, amely abban az időben a parlament hivatását töltötte be és ott Matthias Eldersch, akkori belügyminiszter tárgyilagosan elreferálta mindazt, amit ő is tőlem hallott. Ez a referátum megdöbbentő hatást keltett a félrevezetett munkásokra, úgyhogy a rövid idővel később tartott kamarai választásokon a kommunista jelöltek mindössze a szavazatok hat százalékát kapták. De nemcsak politikai súlya volt a kiábrándulásnak, hanem gyakorlati eredményeket is jelentett.

Nevezetesen ebben az időben Ausztria az antant jóvoltából kapott élelmiszerszállítmányokat. Ezzel egy időben sóvárogva vártak egynéhány élelmiszeres vonatot, ezek azonban egyre késtek. Kiderült, hogy egy angol

ezredes, aki a szállítások lebonyolításával volt megbízva, szabotálta az élelmiszerszállítást, mert olyan értesítéseket kapott, hogy Ausztriában küszöbön áll a bolsevik diktatúra kikiáltása és nem akarta a szállítmányokkal megkönnyíteni a kommunisták helyzetét. Amikor azonban az ellenkezőjéről — a munkáskamara tárgyalása nyomán — értesült, azonnal továbbindította az élelmiszervonatokat és Bécs nyomorgó proletárjai fellelegezhetek, mert a pénzükért némi ennivalót is tudtak vásárolni.

Ne mondja tehát senki, hogy a politika csak teória, mert ez az eset is bizonyítja, hogy a politika milyen mélyen belenyúl a legegyszerűbb ember életkörülményeibe is.

Gróf Serényi Béla havannái

A magyarországi kommunizmus idejét Ausztriában, a kaltenleutgebeni szanatóriumban töltöttem. Ebben a szanatóriumban Stern Samu udvari tanácsosi, a Pesti Izraelita Hitközség jelenlegi elnöke révén több magyar arisztokratával ismerkedtem meg, köztük gróf Serényi Bélával, gróf Mikes Árminnal és báró Jeszenszky Andorral.

A szanatórium lakói között összhang uralkodott; ezek az urak, noha tudták rólam, hogy ki voltam, olyan szívélyes, mondhatni amicalis viszonyt tartottak fenn velem, ami azt bizonyította, hogy nemcsak arisztokraták, hanem igazi európeerek is voltak.

Napról napra viták és találgatások folytak közöttünk, természetesen leggyakrabban a magyarországi állapotokról. Gróf Serényi Béla igen pesszimiztikusan ítélte meg a helyzetet, s azt a meggyőződését hangoztatta, hogy a magyarországi bolsevizmus legalább két eszten-deig eltart. Én — ismerve a belső állapotokat — nem voltam ilyen sötétlátó, bár akkor semilyen konkrét értesítést nem kaptam Pestről. Nemcsak hittem, hanem biztosra vettem, hogy a bolseviki diktatúra minden erőszakos külső beavatkozás nélkül rövidesen önmagától is összeomlik.

Jól emlékszem, hogy 1919 június elején a ilyen természetű beszélgetés folyt le köztem és Serényi Béla gróf között. Ismétlem, semilyen bizonyosságot nem tudtam, de a jelenségek alapján logikusnak látszott a kom-

munzmus közeli bukásának feltételezése s ezért így szóltam :

— Kérem, gróf úr, én hajlandó vagyok fogadást kötni Önnel arra, hogy a magyarországi kommunista diktatúra egészen bizonyosan még az idén, augusztus hó elsejéig összeomlik.

A gróf hitetlenül csóválta a fejét. Valóban, az akkori viszonyok között túl közelinek látszott ez a terminus. Elgondolkozva mondta :

— Nem fogadhatok önnel, mert biztosan tudom, hogy elveszítené.

— Én pedig fogadok, mert biztosan tudom, hogy megnyerem — mondottam nevetve.

A gróf vállat vont:

— Ha úgy tetszik, fogadjunk hát száz havanna szivarba.

Teltek, múltak a napok. Közeledett augusztus eleje és sehonnan semilyen hír nem érkezett, amelyből arra lehetett volna következtetni, hogy — én nyerem meg a fogadást. Elérkezett a kritikus dátum is, augusztus eleje.

A szanatórium halljában ebéd előtt sétálgattam, amikor odalépett hozzám Mikes Ármin gróf.

— Serényi gróf a szobájában maradt, mert gyengélkedik — mondotta — s engem kért meg, hogy figyelmeztessem önt a lejárt terminusra. Augusztus elseje van, a kommün, sajnos, nem bukott meg, tehát Serényinek jár öntől száz havanna szivar.

Valóban augusztus elseje volt és még semmi nyoma annak, hogy a kommün megbukott volna. Én mindenestre éltem azzal a lehetőséggel, amit az időnyerés jelent, s kijelentettem, hogy szerintem augusztus elseje csak éjjel tizenkét órakor fejeződik be, tehát addig várjunk.

Ismétlem, senkivel nem állottam érintkezésben s kizárólag időhúzás céljából mondtam ezt a reménytelennek látszó kifogást. Este hét óra tájban azután a szanatórium portása távirattal keresett. A távirat Budapestről érkezett. Izgatottan bontottam fel s izgalmam még fokozódott, amikor elolvastam a következőket:

„A kommün megbukott, éljen a Magyarországi Szociáldemokrata Párt! Azonnal gyere haza! Dr Vince Sándor, párttitkár.”

Felrohantam Serényi gróf szobájába és diadalmasan mutattam a táviratot, amelynek elolvasása után a gyengélkedő Serényi gróf és látogatói ujjongó lelkesedésben törtek ki. A szivar átadására mégsem került sor, mert a grófnak nem állt rendelkezésére pillanatnyilag száz havanna. A nagy izgalomban azután megfélemedtünk a fogadásról. Serényi Béla gróffal közvetlenül utána egy ízben találkoztam, akinek akkor jutott eszébe a fogadás és így szólt:

— Kérem, Kondor úr, néhány nap múlva nálam odahaza vacsora lesz, amelyen megjelennek meghitt barátaim, s ahová önt is — miután bizonyára ön is hamarosan Budapestre kerül — meghívom. Ezen a vacsorán unnepeleya formában kívánom átadni önnek a száz havannát.

De a havannákat sohasem kaptam meg. Szegény Serényi Béla gróf ugyanis másnap Budapestre utazott, itt vakbélbántalmakban megbetegedett és az operáció következtében meghalt...

Károly király Budaőrsön

IV. Károly király második restaurációs kísérlete, mint ismeretes, Budaőrsön fegyveres kirobbanásra vezetett. Ebben az időben mi, bécsi emigránsok, érthető izgalommal figyeltük az eseményeket, mert attól tartottunk, hogy az úgynevezett utódállamok, amelyek érthetően rettegetek minden restaurációs kísérlettől, esetleg erőszakos beavatkozással kísérlik meg csirájában is elfojtani az ilyen irányú törekvéseket.

Politikai barátaimmal sokat tárgyaltunk erről a kérdésről; általánosságban az volt a véleményünk, hogy a kisantant részéről egy második román invázióhoz hasonló lépés az ország gazdasági erőit megsemmisítené, a gyár-ipar működési lehetőségét elvonná, ami szinte reparáihatatlan katasztrófát jelentene Magyarország gazdasági élete számára.

Időközben egyre-másra kaptuk a nyugtalanító értesüléseket arról, hogy az utódállamok készülődései mind komolyabb formát öltenek, holott a bécsi antant-körökből nyert információk alapján nem kell tartani attól, hogy IV. Károly kísérlete eredményre vezethet.

Ebben a kiélezett és feszült atmoszférában táviratot kaptam Belgrádból Pribicsevics Szvetozár jugoszláv kultuszminisztertől, akivel szívélyes jóbaráti viszonyban voltam még abból az időből, amikor ő mint horvát képviselő, a magyar parlament tagja volt. Gondoltam, hogy Pribicsevics Szvetozár az aktuális politikai kérdésről akar velem beszélni és ezért mielőtt útnak indultam,

mégegyszer megtárgyaltam politikai barátaimmal a Belgrádban tanúsítandó magatartásomat, és ismételten leszögeztük azt az álláspontunkat, hogy a lehetőséghez képest megnyugtató módon igyekszem Pribicsevicséket befolyásolni ebben a nagyon kényes és Magyarországra veszélyes ügyben.

Belgrádba érkezésemkor azonnal Pribiosevics Szvetozárhoz siettem, aki azonban nem tartózkodott a otniniszteríuimában, mert a jugoszláv kormány éppen minisztertanácson ült együtt. Ezen a minisztertanácson Trifkovics helyettes miniszterelnök elnökölt, mert Pasics éppen IV. Károly restaurációs kísérletének ügyében Párizsban volt, hogy az ott tartózkodó Sándor szerb királlyal megtárgyalja Jugoszlávia esetleges magatartását.

A minisztertanács a folyó ügyek letárgyalása után értekezletté alakult át és erre az értekezletre behívtak engemi is. Pribiosevics Szvetozár felkérésére hívtam fel a jugoszláv kormány figyelmét arra, hogy milyen fölösleges mérhetetlen veszélyt jelentene minden erőszakos beavatkozás és külön ecseteltem, hogy ilyen lépésre annál kevésbé van szükség, mert az antanthatalmak amúgyie megakadályoznának minden olyan törekvést, amely a Habsburgok visszajövetelét célozná, amit a miniszterközi értekezlet végül is teljes megnyugvással tudomásul vett.

Egyetlen férfi volt az értekezleten, aki fejtegetéseim közben rosszalólag csóválta a fejét. Láttam, hogy az egyedülálló férfi véleménye nem döntő jelentőségű, de én mégis kíváncsian kérdeztem meg az értekezlet után Pribicsevics Szvetozárt, hogy ki az a harcias és engesztelhetetlen férfi, aki — úgylátszik — mindenképpen háborút akar?

Pribiosevics mosolyogva adta meg a felvilágosítást:

— Ez az úr Zsivkovics tábornok, hadügyminiszter, aki türelmetlenül várja aktivitásbalépéének idejét és akinek illetéknéppen és érthetően nem tetszik semilyen megoldás, amelynél — hüvelyben marad a kard.

Szerencsére erre sor nem került; a politikai józan-ság és a reális politika hatóereje megkímélte az országot egy újabb idegen inváziótól és annak káros következményeitől.

Friedrich István fizetett...

1919-ben a háromnapos Peidl-kormányt, mint ismeretes, felváltotta a Friedrich-kormányzat. Ebben az időben gróf Bethlen István vezetése mellett több politikus Bécsből Budapestre jött, akikhez Garami Ernő elvtársam képviselőjében én is tartoztam. Gróf Bethlen István javaslatára kihallgatáson fogadott József főherceg, aki Homo Regiusként szerepelt.

Várakozással tekintettem a kihallgatás elé, mert még soha nem láttam József főherceget, akiről azonban sokat hallottam, különösen reális gondolkodásra valló politikai képességeit illetően.

Őszintén meg kell mondanom, hogy szocialista létemre is a legnagyobb meglepetést szerezte ez a kihallgatás. Azt tapasztaltam, hogy a főherceg nemcsak képzett és tájékozott politikus, hanem figyelmes és szerény úr. A főherceg mindenekelőtt azt hangsúlyozta előttem, hogy ő egyáltalában nem rabja az előítéleteknek, tudatában van annak, hogy csak véletlenség, hogy éppen főhercegnek született és a haza minden polgárát és munkását egyforma szeretettel és megbecsüléssel kezeli, de természetesen egyforma kötelességteljesítést is vár tőlük.

— Az a célom — mondotta a főherceg —, hogy valamennyien, e haza polgárai, politikai pártállásra való tekintet nélkül, a haza felvirágoztatásán dolgozzunk, mert hiszen van itt elég tennivaló mindannyiunk számára.

A kihallgatás során József főherceg — többek

között — megkérdezte tőlem, hogy pártom megfelelő miniszterelnöknek tartja-e Friedrich Istvánt?

Őszintén megmondtam, hogy meggyőződésem, illetőleg meggyőződésünk szerint Friedrich István e pillanatban nem az a politikai egyéniség, aki ezekben a corszformálón nehéz napokban legalkalmasabb módon töltheti be a kormányelnöki tisztséget. Kifejtettem, hogy sokkal megfelelőbb lenne egy olyan polgári politikus, akít a nyugati hatalmak politikai korifeusai ismernek és elismernek.

— Ki lenne Önök szerint ez a politikus? — kérdezte a főherceg.

— Meggyőződésem szerint Lovászy Márton lenne most legalkalmasabb a kormányelnöki pozícióra, mert őt ismerik, méltányolják és megbecsülik azokban a külföldi körökben, ahol döntenek az ország sorsa felől.

József főherceg erre nem válaszolt és én továbbmenően bátor voltam megjegyezni, hogy az általa inaugurált politikai elgondolás és rendcsinálás bajosan vihető keresztül, amíg az országban ártatlanokat sújtó atrocitások lesznek. Pártom nevében arra kértem a főherceget, hogy energikus és erélyes intézkedések történjenek ezeknek az atrocitásoknak a meggátolására, nehogy ártatlanok is szenvedjenek. Elmondottam, hogy a közbiztonság rendkívül sok kívánnivalót hagy maga után, és azalatt, amíg idejutottam¹ a Várba, az úton újabb súlyos esetről szereztem tudomást.

A főherceg kijelentette, hogy nem egyezik meggyőződéssel az ilyen bosszúhadjárat, mert véleménye szerint is csak a bűnösöknek kell bűnhődniök, és ideadta a ceruzáját, elébem tolt egy ív papírt, hogy sajátkezűleg jegyezzem le panaszaimat, amelyeket majd kivizsgáltat és a szükséghez képest a megtorlást és jóvátételt kilátásba helyezte.

A kihallgatás ezzel véget is ért s én a legkelleme-
sebb impressziókkal gazdagodva távoztam József főher-
ceg fogadószobájából.

Másnap üzenetet kaptam Friedrich Istvántól, hogy
látogassam meg a miniszterelnöki palotában.

A miniszterelnök barátságosan fogadott, de néhány
pillanatnyi közömbös beszélgetés után szemrehányással
illetett, amiért József főherceg előtt kedvezőtlen véle-
ményt hangoztattam felőle.

Nagyon meglepett ugyan, hogy Friedrich István
erről tudott és meglehetősen feszélyezetten éreztem ma-
gamat. Azonban elvi álláspontomnak megfelelően a
miniszterelnöknek is megmondottam, hogy ezekben az
időkben sem pártom, sem én nem őt tartjuk a legmeg-
felelőbb kormányzónak.

— Természetesen ez nem a miniszterelnök úr sze-
mélye ellen szól — mondottam —, mert bennünket csu-
pán célszerűségi szempontok vezetnek. Mi úgy véljük,
hogy ezekben a rendkívül felelősségteljes és súlyos
napokban olyan gyakorlott politikus kellene a miniszter-
elnöki székbe, aki nemcsak az antanthatalmak előtt
tudná megfelelően reprezentálni az ország érdekeit,
hanem meg tudna birkózni azokkal a gáncsvetésekkel is,
amelyeket idehaza a régi politikai rókák minden bizony-
nyal lábai elé vetnek majd.

Friedrich István láthatóan sértődött volt és így
válaszolt :

— Nagyon csodálom az ön állásfoglalását, hiszen
önnek is kell tudnia, milyen régóta már radikális fel-
fogást vallok.

Ismételten bizonygattam, hogy állásfoglalásomnak
nincsen személyi éle és csupán az ország általános érde-
keit tartom szem előtt. Friedrich István erre — minden
átmenet nélkül — megkérdezte:

— Szakminiszternek sem tart alkalmasnak?

Meglepett a kérdés, mert az adott politikai viszonyok között Friedrich István aktív miniszterelnök számára aligha jelenthetett sokat az én egyéni véleményem. Mégis készségesen válaszoltam, hogy szakminiszteri működése ellen semmi kifogásunk nem lenne, hiszen csupán politikai szempontok miatt tartanók fontosnak Lovászy Márton megbízását.

Ezekután tértünk rá a József főhercegnél már megkezdett akció letárgyalására, arra, hogy az atrocitások megfékezését hogyan lehetne legmegfelelőbbben elérni.

Friedrich azt javasolta, hogy a miniszterelnökségen — a titkárja mellett — beosztást kapna egy rendőrtanácsos, aki mellé mi egy elvtársat jelöljünk ki és akinek az volna a feladatuk, hogy minden tudomásukra jutott atrocitást a rendőrtanácsos az ő generális felhatalmazása alapján szüntessen meg.

Ezt a tervet nem tudtuk keresztülvinni, mert nem találkozott elvtárs, aki ezt vállalta volna. Az illetőt az a veszedelem fenyegette, hogy egy-egy elintézetlenül maradt eset joggal kelthetné az érdekelt körében azt a gyanút, hogy nem egyforma energiával vétetett védelembe. Főleg ezért nem is jutott ez a terv a megvalósulás stádiumába.

Az egész beszélgetés hangja különben elárulta, hogy Friedrich István nem felejtette el a főherceg előtt hangoztatott véleménynyilvánításomat. Erről egyébként később Friedrich konkrét bizonyosságot is nyújtott.

Az történt ugyanis, hogy a miniszterelnök utasítására, pótlóan, ellenem is kiadták ugyanazt a vádiratot és körözést, amit a többi népbiztos ellen kiadtak. Elfogatóparancs jelent meg ellenem, olyan deliktumok miatt, amelyek Bécsben való tartózkodásom idején idehaza megtörténtek.

Friedrich Istvánnak Vázsonyi Vilmos szemrehányást tett ezért az eljárásért, amellyel az engem audiencián fogadó József főherceget is kellemetlen helyzetbe hozta, de a miniszterelnök kijelentette, hogy semmi köze az intézkedéshez nem volt és arról nem is tudott.

Később azonban megállapított, hogy az ügyészség annak a miniszterelnöki leiratnak alapján indította meg ellenem is utólag az eljárást, amelyet Friedrich István — sajátkezű aláírásával látott el.

Így fizetett Friedrich István egy őszinte és elvi alapokon álló véleménynyilvánításért!

A dolog érdekességéhez tartozik és a politikai erkölcs egy adalékaként följegyzésre méltó az a körülmény, hogy ugyanennek a beszélgetésnek kapcsán Friedrich — rögtöni érvényességgel — följánlotta nekem a közélemezési államtikárságot és azt óhajtotta, hogy a tőle való távozásom után azonnal jelentkezzem személyesen Polnay Jenő akkori közélemezésügyi miniszternél. Friedrich szíves figyelmébe ajánlottam, hogy pártom alkotmánya egyéni akciókat és elhatározásokat lehetlenné tesz, nekem ezt az óhaját be kell jelentenem pártvezetőségemnek és ehhez hozzájárulását megkapni. Amire ő megjegyezte, hogy ilyen rendkívüli időkben az teljesen fölösleges, mert ilyenkor gyorsan, kész helyzetet kell teremteni, amit úgyis aprobálnak. Friedrich tehát látszólag megbocsátotta az ellene való állásfoglalást, sőt még államtikárt óhajtott belőlem faragni. Ez azonban nem feszélyezte őt abban, hogy napokra rá ügyészségi eljárást indíttasson ellenem — a politikai erkölcs nagyobb dicsőségére!

Miért lett a belügyi népbiztos – kommunista?

Az úgynevezett Károlyi-kormányban tudvalévően szociáldemokrata miniszterek is voltak, s minthogy ebben az időben a legszervezettebb, legátütőerejűbb politikai párt a szociáldemokrata párt volt; a kormány természetesen készségesen tolerált minden olyan indokolt kérést, amelyet a szociáldemokrata párt terjesztett a minisztertanács elé. A párt befolyása érvényesült a személyek megválasztásánál is és így történt, hogy amikor gróf Batthyány Tivadar belügyminiszter mellé államtitkárt kellett kinevezni, a minisztertanács arra az álláspontra helyezkedett, hogy ennek a fontos szerepnek ellátására a szociáldemokrata párt jelöltjét nevezi ki.

Pártom vezetősége a belügyi államtitkári tisztségre dr Landler Jenő ügyvédet, a párt egyik vezető tagját delegálta s ezzel szinte már el is dőlt a kérdés, mert hiszen a minisztertanács ilyen esetekben természetesen honorálta a párt kívánságát.

A párthatározat nyilvánosságra jutása után a politikai világban befejezett ténynek tartották dr Landler Jenő államtitkárságát. Ő maga is így vélekedett erről, mert megkért, hogy menjek el vele a rendőrségre, amelynek vezetőjével, dr Szentkirályi Béla főkapitánnyal még fogalmazó korából szívélyes jó viszonyban voltam. Dr Landler Jenő meg akart ismerkedni a főkapitánnyal és a rendőrség legfőbb tisztviselőivel, hiszen meg volt győződve arról, hogy másnap már mint államtitkár, irányítja a rendőrség tevékenységét is.

Dr Szentkirályi Béla rendőrfőkapitány hallott már

Dr Landler Jenő jelöltetéséről, s engem kérdezett meg, vajjon a szállongó hírek megfelelnek-e a valóságnak? Amikor megnyugtattam és közöltem vele a párthatározatot, a főkapitány és a rendőrség többi vezetői azonnal tisztelettudóan államtitkárnak szólították Landlert, aki ezt a megszólítást természetesnek vette és úgy viselkedett, mintha máris megtörtént volna a kinevezése.

Ebben az időben már igen megdőbbszerűen előrehaladott stádiumba jutott a bolsevik agitáció, így természetes, hogy a főkapitány első kérdése ez volt a kijelölt államtitkárhoz:

— Mi a véleménye államtitkár úrnak az egyre veszélyesebb s a közrendet egyre inkább nyugtalanító bolsevik agitációról?

Dr Landler Jenő egy pillanatig sem habozva, energikusan válaszolt:

— Amíg a kommunisták tevékenysége a törvény keretei között marad, addig természetesen semmit nem tehetünk és nem is kell tennünk ellenük, mert a népköztársaság az abszolút demokrácia alapján áll és minden politikai irány számára a legteljesebb szabadságot biztosítja. Ha azonban az agitáció az érvényes törvényekkel ellenkezésbe jut, a közrendet veszélyezteti, úgy a lehető legszigorúbban kell eljárni velük szemben.

Dr Szentkirályi Béla főkapitány elégedetten hallgatta Landler Jenő minden kétséget kizáró kijelentéseit és így szólt:

— Teljesen osztom az államtitkár úr véleményét s csupán azt szeretném még közölni, hogy a kommunisták mozgolódása nemcsak közrendellenes, hanem az állam létét is veszélyezteti.

Landler Jenő ekkor határozottan mondta:

— Ilyen körülmények között semmitől nem szabad visszariadni.

— A fegyverhasználatról sem?

— Úgy van! Lövetek, ha erre szükség mutatkozik, ha ez indokoltnak látszik!

Ilyen energikus bolsevistaellenes megnyilatkozás után természetesen a főkapitány örömmel várta dr Landler kinevezését. Ez azonban nem történt meg. Az esti minisztertanácson ugyanis gróf Batthyány Tivadar belügyminiszter ragaszkodott ahhoz, hogy munkatársainak megválasztásánál szabadkezet nyerjen, de különösen tiltakozott Landler Jenő kinevezése ellen, aki iránt még az 1905-ös vasutassztrájk idejéből engesztelhetetlen gyűlöletet érzett. A kormányban képviselt szocialista miniszterek persze mindenáron igyekeztek a párthatározatot érvényre juttatni, de amikor Batthyány Tivadar gróf lemondással fenyegetőzött és Lovászy Márton szolidárisnak mutatkozott Batthyány gróffal, a szocialista miniszterek nem akarták kenyértörésre vinni a dolgot és így a belügyi államtitkár dr Ágoston Péter jogakadémiai tanár lett.

Landler Jenőt mélységesen elkeserítette ez a döntés és megbántottságát nem is titkolta. Ettől az időtől kezdve Landler Jenő mindent helytelenített és a bosszúállás álláspontjára helyezkedett, aminek aztán végzetes következményei lettek. Mint kiderült, Landler bosszúállásában odáig ment, hogy jelentkezett a Visegrádi uccában Kun Béláéknál és felajánlotta szolgálatait a kommunistáknak. Ezek persze ezt szívesen vették, de Landler ugyanakkor megmaradt a szociáldemokrata párt vezetőségében is és a párt minden megmozdulásáról értesítette Kun Béláékat, akik ilyen módon rendkívül előnyös helyzetbe kerültek és szinte könnyűszerrel folytathatták a szomorú, 1919 március 21-re vezető romboló munkásságukat.

A történelmi materializmus, amelyet hiszek és val-

lok, szükségszerűséggel magyarázza az események elszemélytelenített reális háttereit; mégis él bennem az a halvány föltevés, hogy Landler Jenő kétlaki munkálkodása nélkül talán nem sikerült volna, vagy legalább is nem úgy elkerült volna Kun Béláék bomlasztó akciója, mint ahogyan az, sajnos, bekövetkezett. Ha Landler Jenő belügyi államtitkár lehetett volna, talán sohasem lehetett volna belőle — belügyi népbiztos...

Egy elmaradt sztrájk története

1918 decemberében a gázgyári munkások és tisztviselők bizalmitestülete ultimátumot intézett a gázgyár vezérigazgatójához, dr Ripka Ferenchez, a későbbi főpolgármesterhez és azt követelte, hogy a gázgyár hat igazgatóját azonnali hatállyal bocsássák el, mert az ultimátumban megnevezett hat igazgató a világháború folyamán a munkásokkal méltánytalanul járt el és a jogosan fölszólaló bizalmiférfiakat egyszerűen bevonultatták, fölmentésüket megszüntették. Az ultimátum huszonnégy órára szólott és azzal végződött, hogy kívánságuk elutasítása esetén a gázgyár munkásai beszüntetik a munkát.

Dr Ripka Ferenc vezérigazgató kétségbeesetten jelentette ezt Budapest akkori polgármesterének, dr Bódy Tivadarnak, és utasítást kért, mert a munkások hangulata olyan forradalmi volt, hogy az ultimátumot komolyan kell venni.

Ebben az időben a főváros törvényhatósága nem működött, hanem a fővárosi tanácsot egészítették ki a pártok megbízottaival és így a tanács gyakorolta a közgyűlési jogokat.

A minisztertanács a szociáldemokrata párt részéről többek között engem is kinevezett ebbe a szűkebb tanácsba, amely a gázgyári munkások ultimátuma felett kellett hogy gyorsan határozzon.

Ezen a tanácsülésen történt, hogy élesen szembe kellett fordulnom pártom egyik akkor legnépszerűbb és

legtekintélyesebb vezetőjével, Bokányi Dezsővel. Bokányi ugyanis felállott és azt hangoztatta, hogy a munkások kérését azonnal teljesíteni kell, még akkor is, ha nem vagyunk tökéletesen meggyőződve a kérés jogosságáról. Drámai színekkel ecsetelte egy esetleges gázgyári sztrájk kiszámíthatatlan következményeit a köztársaság létre és szuggesztív módon adta elő azt, hogy a forradalom vívmányait és magát a köztársaságot nem lehet kitenni egy gázgyári sztrájk beláthatatlan következményeinek és veszélyeinek csak azért, hogy hat ember egyéni sorsában változás ne következzen be. A hat igazgató számára egy későbbi reparáció lehetősége adva van, de a köztársaság léte forog kockán, ha a világítás nélkül maradó fővárosban a pánik mellett a megfélemezhetetlen és lelkiismeretlen rétegek garázdálkodni kezdenének.

A gyűjtőhatású szónoklat láthatóan meggyőzte a tanácsülés résztvevőit s már-már úgy látszott, hogy a kérdést — kényszerűségből — Bokányi intencióinak megfelelően intézik el, amikor én lelkiszükségből, morális kötelességérzetből közbeléptem és kijelentettem, hogy a köztársaság létét sokkal inkább kockáztatja minden igazságtalan cselekedet, mint egy esetleges gázgyári sztrájk, amit egyébként elképzelhetetlennek tartok, mert a gázgyári munkásokkal meg kell és meg lehet értetni, hogy kívánságuk nem méltó a köztársaság morális célkitűzéseire.

Ennek a kijelentéseimnek a hatása alatt dr Bódy Tivadar polgármester megkérdezte, hogy vállalkoznának-e ezek után a munkássággal való tárgyalásokra, amit azért is megtelhetnék, mert mint a gázgyár igazgatósági tagja, bizonyára hatást is tudnék elérni. Amikor erre én beleegyezően válaszoltam, a tanácsülés résztvevői fellelegeztek, mert hiszen nem örültek volna annak, ha a munkásság igaztalan kívánságának megfelelően főtiszt-

viselőket kellett volna elbocsátani a Gázgyár kötelékéből.

A tanácsülésről azonnal a Gázgyárba siettem és összehivattam a munkásság bizalmi testületét. Rátértem jövetelem céljára és nagy beszéd keretében kértem a munkásságot arra, hogy ne kompromittálja a köztársaság tiszta és puritán célkitűzéseit ilyen igazságtalan ultimátumokkal.

— A köztársaságot éppen azzal akarjuk megkülönböztetni az elmúlt rezsimektől, hogy egyoldalúan ne ítélkezzék senki és senkit se vonjon el illetékes bírái elől. Nemi lehet tehát statariáliter fejvesztésre ítélni embereket szigorú és tárgyilagos vizsgálat lefolytatása nélkül. Ha a vizsgálat megállapítja az illetők bűnösségét: akkor azok bűnhődni fognak.

Hosszas, szenvedélyes vita volt erről a bizalmi testületben és hogy küldetésem eredménnyel járt, abban nagy segítségemre volt Nóti József, a Gázgyár akkori főtisztviselője és egy Tolnai nevű kőműves bizalmiférfi, akik megértették intencióimat és mellém állottak.

Így háritottam el egy veszedelmesnek ígérkező gázgyári sztrájk fenyegető rémét, s ezzel bebizonyítottam, hogy a politikai okosság nem mindig azt jelenti, hogy együtt kell rohanni az áradattal. Sőt. A jó politika nagyon gyakran a tömegszenvedélyek céltudatos és okos megfékezését parancsolja. Jó lenne, ha ezt a leckét a ma politikusai is megtanulnák.

Garami Ernő és Hock János hazatérése

A gázgyári sztrájk megakadályozásáért dr Ripka Ferenc vezérigazgató igen hálás volt s hangoztatta, hogy nekem bármikor rendelkezésemre áll. Erre csak évekkkel később nyílt alkalom és akkor sem a magam érdekében, hanem másokért. Dr Ripka Ferenc ekkor már Budapest főpolgármestere volt. Pártom akciót indított Garami Ernő haza jöveteléért és én jelentem meg dr Ripka Ferencnél, hogy ő is legyen ebben segítségünkre. Tudtam róla, hogy a legszívélyesebb baráti viszonyt tartja fenn Vass József népjóléti miniszterrel, aki akkor Bethlen István gróf miniszterelnök távollétében helyettes miniszterelnök volt. Arra kértem a főpolgármestert, hogy eszközöljön ki számomra audienciát Vass Józsefnél, hogy őt megnyerhessem az ügynek, mert tudtam, hogy a minisztertanácsra fascináló befolyást gyakorol.

Régóta ismertem személyesen is Vass Józsefet. Egy alkalommal Székesfehérváron előadást tartottam a szocializmusról, ezen az előadáson Vass József, aki akkor Székesfehérváron élt, nemcsak megjelent, hanem fel is szólalt. Igen érdekes és élvezetes vitát folytattam akkor a prelátussal és — úgy tudom — kölcsönösen a legjobb benyomásokat szereztük egymásról.

Ripka Ferenc főpolgármester természetesen készséggel vállalkozott kéréseim közvetítésére, és másnap valóban értesített a helyettes miniszterelnök titkára, hogy Vass József a parlamenti dolgozószobájában délután hat órára vár. Itt közbevetően el kell mondanom, hogy engem lelki gátlás akadályoz meg abban, hogy a

parlament épületébe belépjek. 1918 óta mind a mai napig nem is voltam a parlamentben. Megkértem tehát a miniszter titkárát, hogy eszközölje ki Vase Józsefnél az audiencia helyének megváltoztatását. A helyettes miniszterelnök méltányolta állapotomat és az audienciát a közéletmezesi minisztérium miniszteri szobájában tartotta. Ezen a kihallgatáson igen nagy csalódás ért. Vass József miniszter íróasztalánál ülve fogadott, nem nyújtott kezet, nem ültetett le és íróasztalán lévő mappájára tekintett. Ez a hideg és rideg fogadtatás úgy hatott rám, hogy csak a legnagyobb erőfeszítéssel voltam képes vállalt feladatomnak eleget tenni.

Ha a magam ügyéről lett volna szó, önérzeteim épsége érdekében egész biztosan sarkonfordulok és el-távozom. De Garami Ernő hazatérését kellett szorgalmaznom s így nem állott módomban egyéni érzelmeim miatt kockáztatni az ügy sikerét. Elmondottam mindazt, amit az ügyben mondani kívántam s úgylátszik, előadásom megnyerte a miniszter tetszését, mert egypár mondat, után hellyel kínált meg és most már barátságos formában tárgyalhattunk tovább. Az eredmény az volt, hogy Vass József megígérte, hogy tőle telhetően mindent el-követ az ügy kedvező elintézése érdekében.

Vass József valóban előterjesztette az ügyet a minisz-tertanácsom, ahol elvileg nemi is emeltek kifogást Garami Ernő hazatérése elé, de bizonyos feltételeket szabtak ki, amelyeket Garami Ernő vonakodott teljesíteni. A párt azonban nem hagyta abba a dolgot és annak nevében dr Györki Imre tárgyalt tovább Ángyán Béla akkori igazságügyi államtitkárral és ennek az a megállapodás volt az eredménye, hogy Garami Ernőnek hazatérése előtt nyilatkozatot kell közzétennie a Népszavában. Pár-tom vezető tagjai jól ismerték Garami elvtársamat és tudták, hogy ez nála további nehézségekbe fog ütközni.

Ismerték azt a rendkívül szívélyes és baráti viszonyt, amely közötttem és Garami Ernő között fennállott és ezért azt proponálták, hogy a nyilatkozatot én vigyem el Becsibe és vegyem rá Garami Ernőt a nyilatkozat aláírására, mert a nyilatkozat semmi dehonesztáló dolgot nem tartalmazott és igen diplomatikus formában volt megfogalmazva. Ángyán Béla államtitkár is célszerűnek tartotta ezt a megoldást, úgyhogy én valóban Bécsbe utaztam, ahol hosszas tárgyalások után sikerült Garami Ernővel a kívánt nyilatkozatot alá is Íratnom.

Ripka Ferencnek fontos és eredményes szerepe volt Hock János hazatérése körül is. A kiváló pap-politikus iránt Ripka Ferenc dr hálát is érzett, nemcsak azért, mert Hock Jánosnak szerepe volt Ripka gázgyári vezérigazgatói kinevezése körül, hanem mert a Nemzeti Tanács volt elnökét, az „aranszájú” papot rokon kötelekek is fűzték Ripkához.

A volt főpolgármester nemcsak Vase Józseffel, hanem a hercegprímással is tárgyalt Hock János ügyében és ezek a tárgyalások készítették elő az egykor legnépszerűbb pap-politikus hazatérésének a lehetőségét.

Úgy döntöttek, hogy az igazságügyminisztériumhoz beadványt nyújtanak be és ennek a beadványnak elkészítésére Váry Albert, a volt koronaügyész vállalkozott. Nem ment azonban simán a dolog, noha Hock János ügyében a politikusok egész légiója tevékenykedett. Végül is az önértetes és rátarti Hock János levelet írt az ügyében szintén szorgalmaskodó Bárczy Istvánnak, a volt igazságügyminiszternek, akit arra kért, hogy intézzék el már végre az ügyét vagy jobbra, vagy balra, mert semmi kedve sincs a hosszantartó huzavonához.

Minthogy Bethlen István gróf ebben az időben is távol volt, az a vélemény alakult ki, hogy Hock János levelét jó lenne megmutatni Vass József helyettes minisz-

terelnöknek. Én magam kértem meg erre Bárczy Istvánt, aki ugyancsak okosnak tartotta ezt a lépést és vállalkozott arra, hogy az emigrációban élő pap-politikus levelét megmutatja a helyettes miniszterelnöknek.

Későbbben gondolkoztam az ügyön és eszembe jutott, hogy bizony baj lehet abból, ha Hock János levelét Vase József meglátja, mert ebben a levélben nem éppen hízelgő formában emlékezett meg Hock János Vase Józsefről.

Azonnal felhívtam telefonon Bárczy Istvánt, hogy figyelmeztessem erre a körülményre. Bárczy István, az okos, higgadt, megfontolt és tapasztalt politikus mosolyogva nyugtatott meg:

— Legyen megnyugodva, az én figyelmemet sem kerülte el ez a körülmény, éppen ezért már el is készítettem a levélnek egy olyan másolatát, amelyet nyugodtan megmutathatok a miniszternek.

És így történt, hogy a politikai ügyesség következtében Vass József egy olyan levél alapján csatlakozott aktív tevékenykedés formájában Hock János ügyéhez, amely levél nem a legelismerőbb módon emlékezett meg a miniszter személyiségéről.

Oh — ez a politika ...

Politika – két protekció tükrében

Ripka Ferenc főpolgármester szívességét mégegy-szer igénybe kellett vennem. Ennek az esetnek igen érdek-esek az előzményei.

Még emigrációban éltem Bécsben, amikor egy napon magyar különítményes tisztak csoportja fenyege-tően vett körül s bizony a testi inzultus réme is elkerül-hetetlennek látszott. Az mentett meg a kínos és kényel-metlen szituációtól, hogy véletlenül arra járt Huszár Károly, a későbbi magyar miniszterelnök, aki régtől fogva ismert és azonnal energikusan közbelépett. Ebben az izgalmas helyzetben észrevettem, hogy a különít-ményes tisztak csoportjában egy fiatalember, aki, úgy-látszik, meggondoltabb és higgadtabb volt társainál, ugyancsak csitítólág lépett fel és igyekezett meggyőzni barátait arról, hogy velem szemben helytelenségre készülnek.

Ezzel a kínos és kellemetlen incidens simán elinté-zést nyert. Évek múltak el és én már régen itthon vol-tam Budapesten, amikor egy napon irodámban fölkeresett egy fiatalember. Emlékeztetett arra, hogy ő volt az a fiatal tiszt, aki Bécsben annál a bizonyos incidensnél mellettem argumentált s elmondotta, hogy jelenleg állás nélkül, igen rossz gazdasági körülmények között, szinte reménytelenül áll itt a városban. Bár nem kívánja a régmúlt esetet junktimba hozni kérésével, mégis arra kér, hogy tegyek meg minden tőlem! telhetőt, állásba juttatása érdekében. Nincsenek nagy igényei, a leg-

kisebb életheletőséggel is meg lenne elégedve és szorgalmasan, becsületesen dolgozni akar.

Valóban emlékezni kezdtem a fiatalemberre és másnap megjelentem dr Ripka Ferenc főpolgármesternél és arra kértem, hogy az egykori különítményes tisztet, aki Bécsben igen emberségesen és korrektül viselkedett irányomban, neveztesse ki valahová tisztviselőnek.

Ripka Ferenc végighallgatta kérésemet, aztán csodálkozó nevetéssel mondotta:

— Boszorkányos dolog ez a politika! Idejön egy úgynevezett vörös szocialista és arra kér, hogy helyezzek el egy fehér különítményes tisztet. Tegnap pedig nálam volt Vass József miniszter, a reverendás pap, az ellenforradalom) egyik legnagyobb egyénisége, aki viszont azt a kívánságát fejezte ki, hogy helyezzek állásba egy vöröset, volt politikai megbízottat, aki a kommün alatt Zala megye politikai biztosa volt.

És Ripka Ferenc elmondotta, hogy mi indította Vass Józsefet kérésének előterjesztésére. A népjóléti miniszter a kommün idejét Zala megyében töltötte el. Már a kommün alatt is ismeretes volt Vasa József politikai hitvallása és ezért állandóan levegőben lógott a letartóztatása és internálása. Mindenki tudott arról, hogy a belügyi népbiztosság elrendelte Vass József letartóztatását, de erre a lépésre valahogyan mégsem került eor, Vasének haja nem történt.

Amikor azután a kommün bukása után a főispáni hivatalban székelő politikai megbízott íróasztalát kinyitották, meglepetéssel tapasztalták, hogy a politikai megbízott íróasztalában egész sereg olyan sürgető táviratot találtak, amelyek Vasa József azonnali letartóztatását szorgalmazzák. A politikai megbízott azonban ezeket a táviratokat és iratokat elsüllyesztette. Ennek köszönhette Vasa József a szabadságát.

Néhány nappal az én intervencióm előtt jelentkezett ugyanis ez a volt politikai megbízott dr Sebestyén Józsefnél, Vass József meghitt barátjánál, akinek figyelmét felhívta arra, hogy egykoron ő volt az, aki megakadályozta Vass József letartóztatását és arra kérte Sebestyén Józsefet, járjon közbe a miniszternél elhelyezkedése érdekében, mert a legnagyobb nélkülözések között él. A miniszter fogadta az egykori politikai megbízottat és ekkor derült ki, hogy a fiatalember valamikor kispap volt, akit Vass Józsefhez sok személyes emlék fűzött, hiszen Vass József tanára is volt a későbbi kommunista megbízottnak.

Ripka Ferenc, mikor befejezte a történetet, így ezólt :

— íme, ilyen kiszámíthatatlan a politika. Én pedig megígérem, hogy a vörös szocialista által ajánlott fehér különítményes tisztet és az ellenforradalmár pap-miniszter által ajánlott kommunista megbízottat el fogom helyezni!

El is helyezte. Úgy tudom, mindkét ember mai napig is szolgálja a fővárost.

Egy érdekes interjú Seipel kancellárral

A békeszerződések aláírása után dr Seipel Ignác prelátus, Ausztria kancellárja Belgrádba utazott az osztrák-jugoszláv kereskedelmi szerződés megkötése céljából. Ez volt az első ilyen nagyjelentőségű gazdasági megállapodás a háború után és ezért érthetően nagy figyelmet keltett az út az egész világsajtóban. Mintegy ötven újságíró kísérte le útjára dr Seipel Ignácot, s mint a „Jövő” szerkesztője, én is Belgrádba utaztam.

Mialatt a kereskedelmi tárgyalások folytak, minden ambícióin arra irányult, hogy Seipel kancellárral külön intervjút készítek és ezt elküldhessem lapomnak. Ez azonban sokáig lehetetlennek látszott. Végre von Junkar meghatalmazott miniszter, az osztrák külügyminisztérium kabinetfőnöke — akivel szívélyes viszonyban voltam — megígérte, hogy beprotégál Seipelnél és lehetővé teszi a külön intervjút.

Másnap valóban szólt nekem von Junkar, hogy délután két órakor tartózkodjam a Srpeki Kralj-szálloda folyosóján, mert akkor fogja lakosztályába kísérni a kancellárt és itt majd diplomatikus formában módot talál arra, hogy a beszélgetés megtörténjen.

A mondott időben ott vártam a szálloda folyosóján és valóban jött is a kancellár és a meghatalmazott miniszter. Von Junkar ígéretéhez híven említést tett a kancellárnak és közvetítette kérésemet. Dr Seipel Ignác szívélyesen üdvözölt, azonban mosolyogva csóválta meg a fejét és így szólt:

— Sajnos, most semmiképpen sem teljesíthetem a

kérését. Ebédnél ugyanis megfogadtam barátaimnak, hogy most egy-két órára lepihenek és ha egy pap ígér, azt pláne be kell tartani — mondta nevetve Seipel.

Fanyar mosollyal és reményvesztetten tudomásul vettem, ezt a kijelentést, de azért a külön intervjút mégis megcsináltam a kancellárral, de későbben és igen különös körülmények között.

A kereskedelmi tárgyalások sikeres befejezése után ugyanis Seipel kancellár sajtófogadást tartott, amelyen az összes külföldi újságírók, köztük én is, megjelentünk. Az általános természetű nyilatkozat után egy zágrábi horvát újságíró, akiről kiderült, hogy Frank-párti, a következő kérdést szegezte a kancellár melléne:

— Igaz-e, hogy a kancellár úr a kereskedelmi szerződés előnyös megkötése céljából ígéretet tett a jugoszláv kormánynak arra, hogy a Bécsben élő és ott a jugoszláv kormánypártnak nehézségeket okozó Frank-párti politikai menekülteket kitiltja Ausztriából, sőt hozzájárult ahhoz, hogy ezek egy részét a jugoszláv hatóságok kezére adja?

Seipel kancellár mérhetetlen felháborodással tiltakozott a kérdés feltételezése ellen is és a következőket mondta :

— Az osztrák alkotmány sarkalatos pontja a politikai menedékjog és mi sem áll távolabb tőlem, mint hogy ezt az alkotmányunkban gyökerező jogot bárkitől is megvonjam. Bár szükségtelennek tartom állításom igazolását, mégis felhívom az önök soraiban jelenlévő magyar emigráns szerkesztőt — s ezzel rám mutatott —, hogy mondja el, igaz-e ez az állítás s hogy a Bécsben legnagyobb számban élő magyar emigránsok nem a legteljesebb mértékben élvezik-e az osztrák állam által nyújtott menedékjogot?

Én természetesen az igazságnak megfelelően, helye-

seltem Seipel ki jelentéseinek, ami láthatóan igen kellemesen érintette a kancellárt. Ezek után történt, hogy dr Seipel különkihallgatáson fogadott és rendkívül érdekes nyilatkozatot adott az osztrák menedékjogról. Ezt a nyilatkozatot kifejezetten csak nekem adta és így a nagy feltűnéet keltő intervjú a „Jövő” első oldalán meg is jelent, ahonnan az európai sajtóba hatásos formában bele is került.

A dolog lényege az volt, hogy a Bécsben élő nagyszámú különböző nemzetiségű politikai emigránsok — bár tudták, hogy az akkori Ausztriában bajuk nem lehet — hálásan gondoltak dr Seipelre, a keresztényszocialista-párti kancellárra.

Az antanttiszték fegyverviselése Bécsben

A bécsi emigráció első időszakában nemcsak a honvágy, a kényszerű távollét okozta szenvedések sújtották a politikai menekülteket, hanem igen gyakran ki voltak téve kellemetlen és veszedelmes kalandoknak is. Ebben az időben ugyanis nagyon sok fehér különítményes tiszt tartózkodott Bécsben, akik a többi ellenforradalmi alakulat Bécsben időző tagjaival együtt szinte sportot űztek abból, hogy a politikai menekülteket, ahol találták, megtámadják.

Egy alkalommal valami Kramer nevű kereskedelmi tanácsos tisztí uniformisban lévő barátainak fedezete mellett engem is megtámadott és csak a gyors közbelépés akadályozta meg, hogy az incidens el nem fajult. Ez a Kramer, akinek a létezéséről eddig nem tudtam és aki nem éppen spontán meggyőződésből kötött belém, hanem — amint utóbb megtudtam — azért támadott meg sokadmagával, mert nekem tulajdonította azt, hogy gyümölcsízszállítmányait állítólag a magyar tanácsköztársaság lefoglaltatta s aki kiviteli engedélyek fejében a kommunizmust követő kormányoknak kétes értékű szolgálatot is teljesített, olyan agresszíven lépett föl, hogy a rendőr igazoltatta is.

Az incidenst követő napon meghívást kaptam Schoberhez, aki közölte velem, hogy energikus rendszabályokat foganatosít és ezt a Krameret azonnali hatállyal ki is utasítja Ausztriából. Schober elnököt arra kértem, álljon ettől el, mert semmi értelme sincs a bosszúállás körforgásának. Hívassa a rendőrségre, figyelmeztessék őt

azokra a következményekre, amelyek ismétlődés esetén bekövetkeznek és ezzel fejezzük be az ügyet. Schober szót fogadott és ezzel az ügynek ez a része befejeződött. A beszélgetés további során felpanaszolta a gyakori összetűzéseket, amelyek főként magyarok között történtek s szinte tanácstalanul kérdezte, hogyan lehetne ezt a szégyenletes folyamatot megakadályozni?

Én is azon a véleményen voltam, hogy energikus rendszabályok nélkül sok és súlyos kellemetlenség történhetik, mert hiszen a magyar temperamentum a gyors cselekvéseket kedveli, hamar kirepül a kard a hüvelyből és az emigrációban élő nyomorgó munkásság is gyorsan tettelegességre vetemedhetik.

Úgy tartottam megoldhatónak a kérdést, hogy az osztrák szövetségi kormány tiltsa el a tiszteket a fegyverviseléstől.

Schober ezt a megoldást nem tartotta célszerűnek, mert úgy vélte, hogy a magyar tisztek fegyverviselési engedélyének bevonása barátságtalan cselekedetnek minősülne és ez nemi lenne hasznos Ausztria és Magyarország kapcsolatainak elmélyítése szempontjából.

Ekkor tettem azt a közbeeső indítványt, hogy ne csak a magyar tiszteket, hanem minden Bécsben élő külföldi tiszteket tiltsanak el a fegyverviseléstől.

Schober mosolyogva hallgatta ezt az ötletet, mert hiszen Bécsiben ekkor az antantbizottság volt az úr és nemigen látszott megvalósíthatónak az a terv, hogy az osztrák kormány a mindenható antanttiszték számára ilyen rendelkezést kiadhasson.

Én azonban optimisztikusabban ítélt meg a helyzetet, mert úgy véltem, hogy az antantbizottság, ha megtudja a rendelkezés valódi okát és célzatát, a rend biztosítása kedvéért szívesen belemegy egy ilyen megoldásba. Megkértem tehát Schobert, kísérelje meg és

ilyen értelemben tegye meg prepozícióját az antantbizottságnak. Schober elnök elfogadhatónak találta fejtegetésemet és személyesen meg is jelent az antantbizottságnál, ahol kifejtette, hogy milyen kellemetlen lehetne Bécs város közbiztonságára, ha a nagy számban itt élő magyarok, politikai ellentéteiket fegyveresen vagy legalább is tumultuózus jelenetek során intéznék el. Megkérte tehát az antantbizottságot, hogy tisztjeik ne vegyék sérelemnek, ha az osztrák kormány általános fegyverviselési tilalmat ad ki a külföldi tiszték számára, mert ezzel csupán rendfönntartási célokat szolgál.

Az antantbizottság megértően beleegyezett ebbe s így történt, hogy Bécsben, az én tanácsomra kiadták a fegyverviselési tilalomról szóló rendeletet, amivel kettős oélt értek el: mert a fegyveres inzultusok megakadályozása mellett a bécsi közönség körében is megnyugtatót keltett az a tudat, hogy a kormány elegendő erőt reprezentál még az antantbizottsággal szemben is, ilyen természetű rendelkezés kibocsátásával.

Lex Kondor . . .

Őszintén megmondhatom — még ha gyöngeségnek is látszik —, egész politikai tevékenységem alatt nem volt nagy szerencsém! a parlamenttel. Bárhogy fordultak az események, bárhogyan alakultak a politikai erőviszonyok, én sehogysem tudtam bekerülni a képviselőházba. Be kell vallanom, hogy nem örültem ennek. Nincs olyan politikus, akár a polgári pártok keretében működik, akár munkáspolitikát irányít, aki ne gondolna arra, hogy tevékenységének legmegfelelőbb színtere és jutalma mégis csak a képviselőház lenne. A parlament az a politikai aréna, ahol megbirkóznak egymással az elvek és az egyéniségek is, s noha nem mindig az elvek igazsága és méltányossága jut diadalra, mégis csak a parlament nagy nyilvánossága árán lehet a legkönnyebben hozzáférközni a tömegek értelmiségéhez, és akárhogyan van, a parlament mégis csak a politika központi színtere.

De nekem fátumszerűen balszerencsém volt ezzel az intézménnyel. Pedig hogy egyebet ne mondjak: már tizenkilencéves koromban három helyen képviselőjelölt voltam, persze a siker minden kilátása nélkül, de azért sikerült Szekszárdon pótválasztást előidézni a másik két jelölt között. Az egyik jelölt ugyanis, Boda Vilmos, 1011 szavazatot kapott, a másik jelölt Szabó Károly 1008 szavazatot, és én szintén kaptam — három szavazatot. Még egyetlenegy szavazatot képtelenek voltak megszerezni, holott ez irányban a másik két párt mindent megtett, ami tőle telhetett. A záróórát többször meghosszabbított-

ták, de ez sem segített, a pótválasztás az én három szavazatom miatt elkerülhetetlen volt. Felléptem 1910-ben is, amikor is a választójog szűk volta miatt a szociáldemokrata jelöltek csak agitációs munkát végeztek: a megválasztás minden kilátása nélkül.

1918-ban, a forradalom után választásokra készülődött az ország és ekkor pártom három helyen is tervbe vette jelölésemet, sőt egyik helyen listavezető is lettem volna. Utána aztán elkövetkezett az a parlament nélkül kormányzó politikai világ, amely Kun Béla diktatúrájában kapott kifejezést, s én, mint azt már megírtam, Bécsbe mentem.

Közvetlenül hazatérésem után tárgyalta a parlament az új magyar választójogot. Gróf Bethlen István volt ekkor a miniszterelnök, akinek távollétében a kormányelnöki teendőket Vasa József miniszter látta el.

A javaslat részletes tárgyalása során már a hatvanharmadik paragrafus megvitatásánál tartottak, amikor a képviselőházban lévő elvtársaim észrevették, hogy a már letárgyalt kilencedik paragrafus amilyen különös rendelkezést tartalmaz. A kilencedik paragrafus ugyanis előírja, hogy annak, aki a bolsevizmus alatt népbiztos volt, és habár megszüntették is ellene a bűnvádi eljárást: passzív választójoga nincs. Ez tudvalévően annyit jelent, hogy az illető szavazójogával élhet: de nem választható meg képviselőnek. Rájöttünk arra, hogy ez a rendelkezés kizárólag reám vonatkozik, mert hiszen rajtam kívül senki sem tartózkodott Magyarországon, aki népbiztos lett volna és az eljárást ellene megszüntették; de valószínűtlennek is látszott, hogy a volt népbiztosok közül bárki is hazajöjjön a jövőben — pláne bírósági eljárás megszüntetése alapján.

Így tehát megtörtént, hogy a Bethlen István-féle

választójog egyik paragrafusa kizárólag és egyesegyedül reám vonatkozott. A szociáldemokrata párt parlamenti frakciója, amikor felismerte a helyzetet, megbízta dr Györki Imre és néhai Szabó Imre képviselő barátaimat, hogy igyekezzenek ezt a rendelkezést töröltetni a választójogi törvényjavaslatból, mert hiszen egy törvényt úgy megkonstruálni, hogy annak valamelyik paragrafusa csak egyetlen emberre vonatkozhasson — szinte nevetséges.

Györki Imre és néhai Szabó Imre kihallgatásra jelentkeztek a Bethlent helyettesítő Vasa Józsefnél. Amikor előadták a tényállást, a miniszter megértést tanúsított, osztotta a pártomnak azt a véleményét, hogy nem méltó a törvény emelkedett szelleméhez, ha abban ágyúval verebet lőnek, illetőleg egyetlen ember ellen paragrafust konstruálnak. A beszélgetés folyamánaképpen Vass miniszterelnök-helyettes megkérte Tamássy József akkori kormánypárti képviselőt, hogy csatlakozzék a két szocialista képviselőhöz és azokkal együtt lépjen érintkezésibe — az ő megbízásából — Rakovszky Iván akkori belügyminiszterrel. A képviselőházi folyosón még bekapcsolódott Bud János, akkori pénzügyminiszter is, aki ugyancsiak legteljesebb mértékben támogatta elvtársaink indítványát, annál is inkább, mert engem személyesen ismert és úgy tudom, igen jó véleménnyel is volt felőlem. A paragrafus törlését azonban mégsem lehetett elérni, minthogy Rakovszky belügyminiszter arra az álláspontra helyezkedett, hogy a már letárgyalt paragrafusokra visszatérni nem lehet, mert ez veszedelmes precedens lenne.

— Legföljebb nem lesz képviselő Kondor Bernát — mondotta Rakovszky.

Nem is lettem. Én vagyok tehát az egyetlen ember

az országban, akinek aktív választójoga ugyan van, de passzív nincs, tehát: másra szavazhattam, de rám nem szavazhattak a választók, és ilyenképpen ez esetben olyan ok érvényesült, amely újból lehetetlenné tette, hogy bekerülhessek a képviselőházba, oda, ahova ifjúkorom óta vágyódtam, és ahova előreláthatóan már soha többé bejutni nem tudok!

Miért nem lettem jugoszláv képviselő?

1919-ben alakult meg Jugoszlávia első kormánya, amelyben három elvtársam is miniszteri tárcát kapott. Mindhárom elvtársam — Bukseg, Korac és Kristan — a nemzetközi munkásmozgalom révén személyes jó ismerősöm volt. Az osztrák-magyar monarchia idejében gyakran találkoztam velük és kölcsönösen igen jó véleménynyel voltunk egymásról.

Az első jugoszláv kormány, amely minden lényeges politikai pártot magában egyesített, arra törekedett, hogy minél simábban és zökkenőmentesebben oldja meg az államalapítás nem éppen könnyű feladatát. Nemcsak a politikai pártokat, hanem a nemzetiségeket is igyekeztek hozzábékíteni az adott helyzethez, s e célból említett elvtársaim többek között fölvetették azt a tervet is, hogy Újvidéken magyar szociáldemokrata pártot létesítenek, melynek számára nyomdát rendeznek be, napilap alapításához segítik, egyszóval lehetővé teszik a magyar pártmozgalom teljes kifejlődését.

Ezzel a tervvel azt a célt igyekeztek szolgálni, hogy a kisebbségi sorába került magyarság demokratikus alapon szervezkedve, megbékéljen az új állani gondolatával és minél kevesebb akadályt gördítsen az új állam kialakulása útjába.

A három szociáldemokrata miniszter engem szemelt ki arra, hogy ennek a jugoszláviai magyar szociáldemokrata pártszervezetnek irányítója és vezetője legyek, még pedig Újvidék székhellyel.

Meghívtak Belgrádba, ahol előadták az ügyet és

igyekeztek megnyerni tervük számára. Biztosítottak arról, hogy tízezer dinár havi jövedelem lesz, ami ebben az időben elég nagy összeg volt, de én köszönettel hártottam el magamtól a megtisztelő ajánlatot. Amikor elvtársaim látták, hogy makacs elhatározottsággal szegülök ellen kívánságuknak, megemlítették előttem a politikai érvényesülés egyéb, előnyös lehetőségét is és felajánlották, hogy kineveztetnek a szkupstima tagjává, ahol nyilvánvalóan, mint a magyar munkásság képviselője és mint aki a szerb nyelvet beszéli, igen jelentékeny pozíciót teremthetek magamnak.

Nem tartottam ugyan célszerűtlennek, hogy a Jugoszláviához csatolt magyar területek munkásságának szocialista képviselője legyen a belgrádi szkupstinában, mert tapasztalatból tudom, hogy a képviselő nélkül maradt társadalmi rétegek igényei ritkán találhatnak meghallgatásra, mégsem vállalkoztam erre a kényes és fontos feladatra, amely más talajban ugyan, de jövőmet megalapozta volna.

Nem vállalkoztam pedig azért, mert egyéni meggyőződésemm volt, hogy a trianoni békediktátum nem lehet tartósan alapja az államok területi elrendezettségének és szilárd határozottsággal hittem abban, hogy békés formában elkövetkezik ezeknek a sérelmeknek is megfelelő reparációja.

Ezt a véleményemet közöltem is a jugoszláv kormányban helyet foglaló elvtársaimmal, akik próbáltak meggyőzni arról, hogy ilyen reményeket adjak föl és ezek különben is reálpolitikus számára nem méltók. Én azonban mégsem változtattam elhatározásomon, mert hittem és ma is hiszem, hogy a legrealisabb reálpolitikának is csak a tisztesség, az igazság és az észszerűség lehet az alapja.

Ezért nem lettem én jugoszláv képviselő.

Egy angol vízum története

Az emigráció lélektanához hozzátartozik az is, hogy az első hónapok lázas hevítettségét, várakozásteljes izgalmat felváltja a dermedt letargia, az esettség és bizonytalanság nyugtalanító érzése. Különösen akkor jelentkezik a jeges fuvallathoz hasonló dermedtség, amikor a lelki problémákhoz csatlakozik az anyagi kérdés is. A bécsi emigránsok között általánosságban tovább tartott a reménykedés és a bizakodás, mint várni lehetett volna, mert az összetartozás érzése hatékonyabban érvényesült. De minden szolidaritás megtörik egyszer azon, hogy öszszébb húzódnak a lehetőségek s eldugulnak az anyagi erőforrások.

Így történt ez Bécsben is. Az emigráció második esztendejében már felütötte fejét a nyomor. Különösen azt a réteget látogatta meg a szükség, amely visszavonultabban, szerényebben s szinte rátarti göggel élt a nagyváros forgatagában.

A szerény és szemérmes szegények főként az intellektuellek táborából rekrutálódtak s ezek közül is kitűnt szinte hősies szerénységével dr Dienes László, a nagytehetségű és kiváló matematikus, aki feleségével és három gyermekével embertelen nyomorban sínylődött egy bécsi baraktáborban. Dr Dienes László csak elvétele jelent meg az emigránsok ismert kávéházában s alig halottunk hírt felőle.

Egyszer azután találkoztam vele az angol követség előtt. Szinte megijedtem a látványtól. Az egykor elegáns, választékosan öltözködő, kitűnő fellépésű és megnyerő

modorú férfi teljes mértékben aklimatizálódott a baraklakók külsejéhez is. Gyűrött, kopott ruhájában, fáradt, beesett arcával, fájdalmas látványt nyújtott.

Csak nehezen lehetett szólásra, illetőleg panaszra bírni. Elmondotta, hogy hosszú utánjárással, szinte az egész világot felölelő levelezés után sikerült előadások megtartására meghívást kapni Cambridgeből, a világhírű angol egyetemről.

— Elképzzelheti — mondotta —, mit jelentett számomra ez a kitüntető meghívás. Visszaadta életkedvem, megszüntette azt a szorongásos félelmet, amely éjjelnappal eltöltött, újra hinni kezdtem tudományos pályám jövőjében s legfőként boldog voltam, hogy feleségemet és három gyermekemet kimenthetem a baraklakás emberhez méltatlan állapotából. Nagynehezen megszereztem az elutazás költségeit s már útrakészen állottam, amikor érthetetlen módon az a meglepetés ért, hogy az angol követség nem hajlandó vízumot adni számomra, azzal az indokolással, hogy „Interims-Pass”-ra nem szolgáltat ki beutazási vízumot, mivelhogy utasítása úgy szól, hogy dr Dienes László magyar állampolgárnak — tehát magyar útlevele — adja ki a vízumot. Azóta fűhöz-fához szaladgáltam, de senki sem tudta elérni azt, hogy az angol követség megváltoztassa álláspontját. Hiába magyarázom, hogy én azért mégis magyar állampolgár vagyok, a magyar állampolgárságom nem szűnt meg azzal, hogy politikai okokból elhagytam hazámat: az angol követség konokul megtagadja a vízum kiszolgáltatását. Nem is tudom, mi lesz velem. Az idegeim már felmondták a szolgálatot. Nem vagyok a nagy szavak embere, de ha gyorsan meg nem oldódik ez a probléma, akkor nem lesz erőm tovább birkózni az emberi ostobasággal és értetlenséggel.

Megdöbbenve és mélyszéges részvétellel hallgattam

dr Dienes László szavait. Ismertem őt és tudtam, hogy nem túloz. Meg voltam győződve arról, hogy ez a szerény, szelíd és szemérmes ember inkább kevesebbet mondott el érzéseiből, mintsem túlzott volna. Igyekeztem tehát megnyugtatóan beszélni hozzá. Dr Dienea László kényszeredett mosollyal hallgatott s fejét csóválta, amikor bizonygattam, hogy előbb vagy utóbb rendbejön minden. Nem ezeretek konkrét ígéreteket tenni, de amikor láttam, hogy Dienes László visszazuhant letargikus állapotába, úgy éreztem, nemcsak a szolidaritásból folyó kötelesség, hanem egyenesen életmentő feladat, hogy hihető erejű reményinjekciókat adjak az elkeseredett embernek.

— Menjen haza és ígérem, hogy én megszerzem az angol vízumot.

Felcsillant a szeme, szinte könnyes meghatottsággal szorongatta a kezemet, amikor elváltunk.

Ott állottam az adott ígérettel és egyelőre fogalmam sem volt arról, hogy miként tudom teljesíteni.

Nem volt könnyű feladat. Ebben az időben Anglia ugyanolyan szigorúsággal küzdött a politikai menekültek beszivárgása ellen, mint napjainkban. Az egyetlen megoldás itt az lett volna, ha dr Dienes Lászlónak érvényes magyar útlevelet ad a bécsi magyar követség. Erről azonban az akkori politikai atmoszférában szó sem lehetett. El is vetettem a gondolatot s tanácstalan voltam, amikor is hirtelen olyan ötletem támadt, amelytől Dienesnek tett ígéretem megvalósulását remélhettem.

Egyenesen fölmentem dr Schoberhez, a bécsi rendőrség elnökéhez, akiről sűrű érintkezésünk alapján tudtam, hogy határozottan jó ember. Soron kívül fogadott dr Schober. Nem sokat teketóriáztam, azonnal elmondtam, hogy a bécsi magyar emigránsok között van egy rendkívüli képességű fiatal matematikus, aki feleségével

és gyermekeivel egy baraklakásban nyomorog, s akit a cambridgei egyetem előadások megtartására meghívott, azonban az angol vízumot nem tudja megszerezni. Az angol követség ugyanis a vízum kiadását megtagadja, mert nevezett nem magyar útlevelemmel jelentkezett. Arra kértem az elnököt, hogy személyesen járjon közben az angol követségen.

Dr Schober csodálkozva nézett rám.

— Milyen jogon kérhetem én az angol követséget erre? Dr Dienes politikai menekült, én pedig a bécsi rendőrség elnöke vagyok.

— Éppen azért jöttem *ön*hez, mert ön a bécsi rendőrség elnöke...

— Nem értem az összefüggést. Mi köze van a bécsi rendőrség elnökének egy magyar politikai menekült vízumához?

Egy másodperc tört részéig meghökkenően hallgattam, mert valóban nehéz összefüggést találni, de nem azért jártam ki a politika iskoláját, hogy ilyen csekélységen fennakadjak. Energikusan, mintha a világ legmagától érthetőbb dolga lenne, válaszoltam:

— A bécsi rendőrség elnökének kötelessége mindenről tudni. Én pedig közlöm Önnel, hogyha dr Dienes László nem kapja meg az angol vízumot, akkor ez a nagyon értékes ember öngyilkos lesz és kiirtja a családját. Ez nem hangulatkeltés, hanem komoly és tragikus valóság.

Dr Schober olyan mozdulatot tett, amely szavak nélkül is azt jelentette, hogy bármennyire is fájlná a tragédia bekövetkezését, ez nem ad neki jogot arra, hogy az angol követségnél illetéktelenül eljárhasson. Nem hagytam tehát időt arra, hogy a mozdulatot szavak is követhessék és gyorsan folytattam:

— Mondhatnám azt, hogy Önnek emberbaráti köte-

lessége egy jobb sorsra érdemes, tehetséges ember segítségére sietni, de én most nem humanitárius szempontokra hivatkozom, hanem felhívom az elnök úr figyelmét arra, hogy Bécs városának különlegesen nagy érdeke fűződik ennek a vízumkérdésnek az elintézéséhez. Először is megszabadul a város egy mindenre elszánt, elkeseredett ember veszélyétől, másodsor pedig elkerüli azt, hogy a tragédia bekövetkezése után az egész világ sajtója olyan hamis beállításban foglalkozzék Béccsel, amelyből az derülne ki, hogy itt a politikai menekülteknek, még ha tehetségük a cambridgei egyetem tanszékére méltatják is őket, el kell pusztulniok a részvétlenség és ridegség következtében.

Dr Schober elgondolkodott, aztán hirtelen a vállamra tette a kezét.

— Örülök, hogy ön nem tagja Bécs város képviselőtestületének — és nevetett. — Nehéz lenne vitatkozni önnel, illetve kívánságaival... Egyszóval mit óhajt tőlem?

— Arra kérem elnök urat, lépjen érintkezésbe a bécsi angol követtel és igazolja, hogy dr Dienes László törvényes (magyar állampolgár és hogy az osztrák „Interim-Pass” nincsen ellentétben nevezett magyar állampolgárságával.

Az osztrák szövetségi rendőrség elnöke néhány pillanatig mosolyogva csóválta a fejét, aztán fölemelte a telefonkagylót, jelentkezett az angol követnél és — Dienes László dr pár nap múlva elindulhatott Cambridgebe.

Mert ez a politika. Még a spontán emberi érzéseket is politikai okosság sztannióljába kell csomagolni, ha eredményt akarunk elérni.

Királyi kegyelem

Politikai szereplésem kezdetétől — ez pedig tizenhatéves koromban volt — mindig kitüntető szeretettel viseltetett irántam Vázsonyi Vilmos, amire mindig büszke leszek. Politikai vonatkozásokban úgyszólván sohasem értettünk teljességgel egyet s volt idő, amikor Vázsonyi Vilmos a legkíméletlenebb harcot folytatta pártom ellen; ez azonban személyes érintkezésünket nem zavarta. Vázsonyi Vilmos irántam tanúsított szeretetét az váltotta ki elsősorban, hogy véleményemet mindig őszintén juttattam kifejezésre, akár tetszett neki, akár nem. Alig múlt el hét, hogy egyszer-kétszer össze ne jöttünk volna. Így ment ez egészen addig, amíg Vázsonyi Vilmos miniszter nem lett.

Ettől az időtől kezdve én nem jelentkeztem többet Vázsonyi Vilmosnál. Nem akartam, hogy a puritán és becsületességére rendkívül rátarti Vázsonyi azt hihesse, hogy bármit is várok vagy kívánok tőle.

Egyszer aztán Garami Ernő Vázsonyi üzenetével jött hozzám. Elmondotta, hogy az igazságügyminiszter szemrehányóan fordult hozzá:

— Nem értem ezt a Kondort, miért nem mutatkozik? Mondja meg neki, hogy jelentkezék nálam, annál is inkább, mert hathónapos fogházbüntetését kegyelmi úton el akarom intéztetni.

Valóban volt egy hathónapos fogházbüntetéséin, amelyet a nagyváradi törvényszék szabott ki rám, egy Nagyváradon tartott politikai beszéd következtében. Én

azonban nem akartam kegyelmet kapni. Nem is jelentkeztem Vázsonyinéknál.

Hetek múlva Garami Ernő megint szólott arról, hogy Vázsonyi megapprehendált rám makacs tartózkodásom miatt s megmondta Garaminak, hogy akaratom ellenére is kegyelmet fog szerezni számomra olyképpen, hogy a kérvény beadására volt védőügyvédemet fogja felkérni, aki ügyvédi felhatalmazásom alapján arra is jogosult. Ő most már — mondotta — indokolatlan kevélységemet meg akarja tömi, engem ugratni. A kegyelmi tény ugyanis egy negyedik — inappellabilis — fórum és akinek a király öfelsége kegyelmet ad, az hiába jelentkezik bármely fogházban büntetése letöltése céljából, az illetőt ilyen esetben a fogházból egyszerűen — kirúgják! Ennek ellenére a kegyelmet mégsem kerülhettem el. Az történt, hogy 1917-ben Vázsonyi Vilmos lemondott az igazságügyminiszteri tárcáról, lemondását a király tudomásul is vette. Régi szokás szerint a lemondott minisztereket a király búcsúkihallgatáson fogadja a tradíció volt az, hogy ilyenkor a miniszterek egy-egy tárcájuk körébe eső kérését a király — a búcsúkihallgatás alkalmából — teljesíteni szokta.

A királyi kihallgatás nem történhetett meg azonnal, mert IV. Károly ebben az időben a frontokat látogatta e csak napokkal később került sor arra, hogy váratlan budapesti átutazása alkalmával a Nyugati pályaudvaron fogadja kihallgatáson volt miniszterét, Vázsonyi Vilmost.

Hogy, hogy nem, Vázsonyi Vilmosnak az jutott eszébe, hogy éppen az én kegyelmi ügyemet terjeszti utolsó miniszteri kérešként a király elé. És IV. Károly király Pesten, a Nyugati pályaudvar királyi várótermében alá is írta a kegyelmi kérvényt.

És én mégsem kaptam kegyelmet.

Történt ugyanis, hogy az igazságügyminisztérium egy magasrangú és hatalmas befolyású funkcionáriusa rossz néven vette Vázsonyi Vilmosnak ezt a ténykedését, felutazott Bécsbe és ennek következményeként, amire még nem volt példa a királyi kegyelmezések történetében — a királyi kegyelem visszavonatot.

És én azonban mégsem kerülhettem el a királyi kegyet...

Ez már évekkel később történt. Már régen emigrációban éltem Bécsben, amikor egy napon levelet kaptam Budapestről. Ez a levél egy románnyelvű végzést tartalmazott, amelyet Nagyváradról küldtek régi pesti lakásomra és onnan juttatták el hozzám Bécsbe.

A románnyelvű aktát persze nem értettem és megkértem az éppen akkor Bécsben tartózkodó és románul tudó Varjassy Lajos volt aradi minisztert, hogy fordítsa le. A legnagyobb meglepetésünkre az akta azt tartalmazta, hogy a román király legfelsőbb elhatározásából a nagyváradi törvényszéken ellenem hozott hathónapos fogházbüntetést kegyelmi úton elengedte. Ez természetesen generális intézkedés volt, amely automatikusan engem is érintett. Az időközben elszakított és Romániához csatolt nagyváradi törvényszék értesített arról a királyi kegyelemről, amelyben az ilyen természetű régi ügyek általánosságban részesültek.

Így történt, hogy két király engedte el a büntetésemet, holott én egyiktől sem kértem kegyelmet.

Útlevel-probléma

Egész bécsi emigrációm alatt abban a kivételes szerencsében részesültem, hogy nem volt szükségem a menekültek számára kiállított úgynevezett osztrák „Interims-Pass”-ra, mert állandóan érvényes magyar útlevelemmel rendelkeztem.

Mint más helyen elmondottam már, én érvényes magyar útlevelemmel érkeztem Bécsbe, s ezt az útlevelet szabályszerűen meghosszabbítottam. Így elmondva, rendkívül egyszerűnek és magától értetődőnek látszik a dolog. Pedig az első esetben nem is volt olyan egyszerű és nem is volt oly veszélytelen az a göröngyös út, amelyen célhoz értem.

A kommün bukása után megalakult magyar kormány dr Gratz Gusztáv nyugalmazott külügyminisztert nevezte ki Magyarország bécsi követének, aki Bécsben úgy az osztrák kormánynál, valamint a külföldi követségeknél is nagy tekintélynek örvendett.

Mikor lejárt az útlevelem, töprengeni kezdtem afőlött, hogy mit tegyek. Barátaim azt tanácsolták, hogy szerezzek „Interims-Pass”-t, de én tiltakoztam ez ellen, mert az volt a jogi felfogásom, hogy nekem, mint magyar állampolgárnak, jussom van a magyar útlevelhez.

Barátaim fejszóvalva figyelmeztettek arra, hogy magyar állampolgár vagyok ugyan, de azért valami kétszázötvenhatszoros gyilkosság címén adtak ki ellenem vádiratot, és így nem ajánlatos a magyar követség területére lépni. Hiába érveltem azzal, hogy ezeket a gyilkossá-

gokat nem én, sőt távollétemben követték el, ha ugyan egyáltalán elköveték ilyen számban, de barátaim óva intettek attól, hogy megkockáztassam az utat a bécsi magyar követségre.

Mindig makacs ember voltam és amit elhatároztam, végre is hajtottam. Ezúttal is fölmentem a magyar követ-eégre és a követ akkori titkára, Vörnle János — aki jelenleg a külügyminiszter állandó helyettese — útján kihallgatást kértem Gratz Gusztáv követtől, bizonyossággal bízva abban, hogy az egykori külügyminiszter nem fog visszaélni azzal, hogy önként és saját elhatározásomból beléptem a magyar felségjog alá tartozó követség épületébe.

Dr Gratz Gusztáv láthatóan meglepődött, amikor szemben álltam vele. Elmondottam neki, hogy milyen ügyben jöttem és jogi érvelésem ellen nem is emelt kifogást. Igazat adott nekem abban, hogy magyar állampolgár vagyok, akit ugyan megillet a magyar útlevél, de ilyen nagyjelentőségű ügyben önhatalmúlag mégsem kíván cselekedni. Ellenben ígéretet tett arra, hogy kívánságomat közli a külügyminisztériummal s ha külön felhatalmazást kap, úgy készségesen meghosszabbítja számomra a magyar útlevelemet.

Így is történt. Dr Gratz Gusztáv erről jelentést tett az akkori magyar külügyminiszternek, s ebben a jelentésben bizonyára kimerítően közölte véleményét is felőlem.

Ügy látszik, ez a vélemény nem lehetett kedvezőtlen részemre, mert néhány nap múlva a magyar külügyminiszter telefonon hatalmazta föl dr Gratz Gusztávot arra, hogy a kért útlevél-meghosszabbítást számomra megcsináltathatja.

Így történt, hogy én, akit többszáz gyilkosság és mit

tudom én, milyen más bűncselekmények címén vádoltak, egyenesen a magyar külügyminiszter engedélyével kaptam érvényes útlevelet s ezáltal én is egyike lettem ama kevés magyar politikai menekülteknek, akiknek az emigráció éve alatt állandóan érvényes magyar útlevél volt a kezükben.

Clark angol követ és a cionisták

Abban az időben, amikor Clark prágai angol követet a londoni kormány kinevezte, én a Bécsben megjelenő „Jövő” című lap egyik szerkesztője voltam s az az ötletem támadt, hogy érdekes lenne az új prágai angol követet megintervjúvolni magyarországi szereplését illetően. Ekkor már elég sok idő telt el a kommunizmus bukása óta, talán Clark is elérkezettnek látja az időt arra, hogy a nyilvánvalóan érdekes eseményekről — most már történelmi távlatból — véleményt mondjon.

Elutaztam hát Prágába, ahol Benes Ede akkori csehszlovák külügyminisztert kértem meg arra, hogy eszközöljön ki számomra kihallgatást az angol követnél.

Benes készségesen vállalkozott kérésem teljesítésére, de ennek nem tudott száz százalékig eleget tenni, mert az angol követ nem tartózkodott Prágában s így csak a követség első tanácsosával beszélhetett a csehszlovák külügyminiszter.

Ebben az időben ugyanis a cionista világkonferencia Karlsbadban ülésezett és Clark az angol kormányt képviselte a cionista konferencián. Benes intervenciója következtében az angol követség első tanácsosa telefonon érintkezésbe lépett Clarkkel, aki azt üzenté, hogy Karlsbadban szívesen rendelkezésemre fog állani.

Gondolkodás nélkül utaztam el Karlsbadba. Megérkezésem után azonnal a cionista kongresszus színhelyére siettem, ahol azonban nem tudtam érintkezést találni az angol követtel, mert Clark fontos megbízatást teljesített és tárgyalt a cionista szövetség vezetőivel.

Módot találtam arra, hogy megérkezésemről értesítsem Clarkot, az angol követ megüzente, hogy aznap délután keressem föl a szállodájában s akkor megbeszéljük az ügyet.

A megállapított időben pontosan jelentkeztem Clark szállodájában, de az angol követet nem találtam ott. Érdeklődésemre közölték velem, hogy Clark hirtelen elutazott és persze, nem közölte gyors elutazásának okát.

Nem tudtam elképzelni, mi lehetett az oka az angol követ váratlan elutazásának. A kongresszus vezetőinél is hiába érdeklődtem, azonban senki sem tudott konkrét felvilágosítással szolgálni, sőt valamennyiüket meglepte Clark hirtelen elutazása, mivelhogy azt hitték, hogy az angol kormány megbízottja a cionista konferencia végéig ott marad.

Végül is megoldódott a rejtély. Kiderült, hogy az angol követ miattam utazott el Karlsbadból. Az történt ugyanis, hogy Clark ugyan ígéretet tett arra, hogy fogad engem és nyilatkozik számomra, de időközben meggondolta a dolgot és mégsem tartotta célszerűnek, hogy a mégis csak kényes és esetleg bonyodalmakat okozható nyilatkozatát megtegye. Minthogy protektoromat nem akarta kényelmetlen helyzetbe hozni, úgy oldotta meg a kérdést, hogy elutazott.

Így történt, hogy akaratlanul is én voltam az okozója annak, hogy a karlsbadi cionista konferenciát az angol kormány hivatalos megbízottja nélkül kellett folytatni és befejezni.

Vázsonyi könnyei ...

Aki csak politikai megnyilatkozásaiban ismerte dr Vázsonyi Vilmost, joggal hihette, hogy ez az erős akaratú, karakán és meg nem alkuvó férfi soha semilyen körülmények között el nem lágyult. Pedig ez nem volt igaz. Amilyen elszánt és harcos természet volt a politika porondján, olyan gyengéd ember volt egyébként az élet más vonatkozásaiban. Én például azokhoz a kevesekhez tartozom, akik könnyezni látták Vázsonyi Vilmost. Ez a megható jelenet 1919-ben történt.

Mint ismeretes, Vázsonyi Vilmos is emigrált még a kommunizmus kitörése előtt, mert a bolsevizmus bekövetkezését elkerülhetetlennek tartotta. Küzdött is ellene és jogosan tartott tőle, hogy a bolsevizmus őt még kegyetlenebb bánásmódban fogja részesíteni, mint azokat a polgári politikusokat, akik idejekorán el nem hagyhatták az országot. Amikor azután a bolsevizmus összeomlott és a Bécsben élő politikusok, nevezetesen: gróf Bethlen István, Bánffy Miklós, Lovászy Márton, Vázsonyi Vilmos, Huszár Károly, Beniczky Ödön stb. különvonaton elindultak Magyarországra, én is meghívást kaptam a különvonatra. Érthető volt, hogy izgalommal vártuk a vonat megérkezését magyar területre. Nem voltak pontos értesüléseink a magyar viszonyokról, így tehát személyes tapasztalataink alapján akartunk meggyőződést szerezni az otthoni állapotokról.

Mikor a vonat Brück-Királyhidára érkezett, a különvonat szalónkocsijában megjelent az újonnan szervezett nemzeti hadsereg egyik őrnagya, jelentkezett gróf

Bethlen Istvánnál és megkérte a későbbi magyar miniszterelnököt arra, hogy a hazatérő politikusok szálljanak le a vonatról, mert a nemzeti hadsereg egy díszszakasza tisztelegni kíván a hazatérő politikusok előtt.

Gróf Bethlen István készségesen tett eleget az őrnagy kérésének. A hazatérő politikusok valamennyien leszálltak a vonatról s csak hárman maradtunk a szakaszban, Vázsonyi Vilmos, gróf Bánffy Miklós és én.

Az elfüggönyözött vasúti kocsiban szivarozgattam, amikor észrevettem, hogy dr Vázsonyi Vilmos az ablakhoz áll, néhány centiméternyire elhúzza a függönyt s nézi a politikusok előtt kemény, katonás lépésekkel defilírozó díszszakaszt. Nézi a réglátott magyar katonákat, a magyar zászlót, aztán megrázkódik és szeméből peregnek a könnyek. Ijesztően sápadt volt Vázsonyi Vilmos s szinte tántorgott az ablaknál. Megrémültem, mert első pillanatban azt hittem, hogy a szívével van valami baj, hiszen Vázsonyi Vilmos a bécsi emigráció alatt többször laborált a szívével. Ijedten odaugrottam hozzá és megkérdeztem:

— A szíve fáj?

Vázsonyi könnyfátyolos szemmel, fájdalmasan elmosolyodott :

— Nem ... most nem fáj a szívem ... örül a szívem ... hiszen végre újból magyar katonákat, nemzeti színű zászlót látok...

Csendesen visszamentem és nem zavartam tovább az elérzékenyült politikust.

Ezek a könnyek, Vázsonyi Vilmos könnyei sokkal őszintebben és emberibben jellemzik ezt az erős és energikus embert, mintha kötetre szóló tanulmányokat írnának róla.

Egyébként még egyszer könnyezett a volt igazságügy-miniszter. Ennek az ellágyulásának már nem voltam személyes tanúja. Garami Ernő mesélte el nekem, hogy amikor Vázsonyi Vilmos a Britanniások fenyegető magatartása következtében másodszor is kénytelen volt elhagyni az országot, valósággal gyermekként zokogott az osztrák határon, hogy a legjobb szándékai ellenére kénytelen újból elhagyni hazáját.

Az őszinteség jellemezte mindennél jobban Vázsonyit. Minden körülmények között az igazságot képviselte és véleményét akkor is hangoztatta, ha ezzel talán nem használt annak az ügynek, aminek szolgálni akart. Ritkán változtatta meg véleményét, mert nehezen alakult ki benne az eseményekről vallott alapos meggyőződése. Akit megszeretett, azt élete végéig szerette, akire haragudott, annak nehezen tudott megbocsátani. Mint másutt megírtam már, irántam rokonszenvet érzett és általában figyelemmel kísérte pályafutásomat. Hogy mennyire jó véleménnyel volt rólam, azt igazolja egy kis epizód, amely éppen a hazatérésünk kapcsán történt meg.

Mielőtt a politikusokkal Bécsből Pestre tartó vonat Brück-Királyhidáról továbbindult, a különvonat szalonkocsijában Huszár Károly lelkendezve lépett gróf Bethlen Istvánhoz, akivel összesűgött, majd később odahívták Vázsonyi Vilmost is és ettől kezdve hármásban tanácskoztak. Egyszer csak legnagyobb meglepetésemre látom, hogy Vázsonyi felém néz és hallom, hogy Vázsonyi Vilmos egész hangosan így szól:

— Akkor nem ismeritek Kondort! Ő nem ijed meg senkitől, ő nem szokott félni!

Minthogy rólam volt szó, érthetően figyelni kezdtem. Az urak látván, hogy meghallottam Vázsonyi megjegyzését, magukhoz kérttek és közölték velem Huszár Ká-

roly információját, amely szerint a vonaton utazó különítményes tisztek felháborodással értesültek arról, hogy én is a hazatérő politikusok között vagyok és az a szándékuk, hogy engem megérkezésünk után Budapesten inzultáljanak.

Huszár Károly és Bethlen István gróf a fenyegető veszélyre való tekintettel azt proponálták, hogy én a szalonkocsi másik oldalán észrevétlenül szálljak le és igyekezzem vissza Bécsbe. Erre tette Vázsonyi — nagyon helyesen — azt a megjegyzést, hogy én nem félek és senkitől sem ijedek meg.

Vázsonyi Vilmosnak igaza volt. Valóban nem tartozom a gyáva emberek közé és igazaim tudatában ezúttal sem voltam hajlandó arra, hogy gyáván megfutamodjak. Kijelentettem, hogy én minden veszélyt vállalva, hazamegyek Pestre. Bethlen gróf és Huszár Károly próbáltak meggyőzni arról, hogy fölösleges kitenni magamat meggondolatlan emberek inzultusának, de én hajlíthatatlanul ragaszkodtam elhatározásomhoz. Így érkezett meg vonatunk a Keleti pályaudvarhoz.

Ebben az időben Friedrich István volt a magyar miniszterelnök, akinek nem nagyon tetszett az, hogy kombattáns politikusok érkeznek vissza Budapestre és ezáltal pütkösi királysága megszűnhet. Ez a jogos feltevése nyilván kiütközött abból is, hogy noha jól tudta, hogy az akkori viszonyok mellett az állomásokon nem igen tartózkodnak bérkocsik és tudta azt is, hogy a politikusok nagy számmal érkeznek Budapestre, mégis mindössze egyetlen kocsit küldött a befutó vonathoz.

Amikor Bethlen István gróf erről értesült, úgy intézkedett, hogy a kocsit Lovászy Mártonnak bocsássák rendelkezésére és hogy engem vigyen magával. Kisült, hogy erre az óvatosságra végeredményben semmi szükségünk

nem volt, mert szerencsére támadásnak nem voltam kitéve.

Így tehát minden incidens nélkül jutottam lakásomra, míg Magyarország későbbi miniszterelnökei, Huszár Károly és Bethlen István, gyalog tették meg az utat a pályaudvartól a lakásukig.

Ausztria „diktátora”

A bolsevizimusz összeomlása után, éppen úgy, mint a kommunizmus ideje alatt, igen sokan igyekeztek Magyarországból Ausztriába, illetőleg Bécsbe jutni. Ebben az időben Bécsben szociáldemokrata kormány volt uralmon, amelynek elnöke Karl Renner elvtársam volt. Más helyen megírtam már, hogy Kari Rennerhez szívélyes, jó viszony fűzött és igen gyakran kerestem őt fel nemcsak elvtársaim, hanem általában a polgári menekültek érdekében is.

Minthogy azonban a tartózkodási engedélyeket, illetőleg a vízumok kiadását magyarországi állampolgárok részére valamilyen formában sürgősen el kellett intézni, Karl Renner engem kért meg arra, hogy a magyarországi vízumkérők ügyében álljak a külügyminisztérium rendelkezésére és véleményezzem a kérések jogosultságát.

Természetesen készséges örömmel vállalkoztam erre, annál is inkább, mert Karl Renner nem volt barátja a bürokráciának és ezért sima elintézésre nyílt lehetőség. Megállapodásunk után „Erzherzog Karl” nevű szállodában lévő lakásomon meglátogatott báró Lukes követségi tanácsos, aki Renner utasítására hivatkozva, azért jött, hogy megbeszélje velem a véleményezések lebonyolításának módozatait. Renner ugyanis nemcsak a szövetségi kormány elnöke, hanem külügyminiszter is volt és végeredményben hozzátartoztak az ilyen kérések is. A követségi tanácsossal megállapodtam, hogy naponként déltájban telefonon felhívom a minisztériumot a beérkező kérések elintézhete céljából.

Huzamos időn át így is történt. Egy napon azután azt az értesítést kaptam, hogy látogassam meg Rennert, mert a miniszterelnök beszélni akar velem. A megadott időpontban fölkerestem a külügyminisztériumban a kancellárt. Renner mosolyogva fogadott és azonnal a tárgyra tért:

— Sajnálatomra azt kell közölnöm, hogy igénybevétele a magyar dolgokban nem megy tovább, legalább is ebben a formában nem. A külügyminisztérium Sectionschefje, Dr. Peter, aki szokványos bürokrata, sehogyan sem érti meg az elintézésnek ezt a könnyű és észszerű módját és ragaszkodik a formalitások betartásához. Egyébként, ha nem tudná, a külügyminisztériumban Önt Dr. Peter már Ausztria diktátorának nevezte ki.

Nevetve kérdeztem, hogyan jutottam ehhez a címhez, mire Karl Renner megkért, látogassam meg Pétert hivatali helyiségében, mondván, hogy ő majd bővebb felvilágosításokat ad.

Dr. Peter jóleső udvariassággal és kíváncsian fogadott:

— Ne haragudjék, uram — mondotta —, hogy idefárasztottam, de kíváncsi voltam már Önre. Szerettem volna megismerkedni azzal a titokzatos úrral, aki Ausztria legfőbb hatalmasságának látszik és akihez még eddig nem volt szerencsém.

Nem értettem ezt a megjegyzést, de a Sectionsschef, Dr. Peter hamar felvilágosított.

— Kérem, én naponként aktákat látok ezzel a függelékkel ellátva: „jóváhagyta Kondor”. Nekem persze fogalmam sem volt, mi lehetett ennek az előttem ismeretlen jóváhagyásnak az előzménye és nagyon csodálkoztam, mert nálunk, Ausztriában még a köztársasági elnöknek is csak kérelmet lehet intézni s kizárólag Ön volt

az, aki a régi formák megkerülésével szinte diktátori módon, telefonon intézkedett.

Én mosolyogva hátrítottam el magamtól ezt a rámnézve igazságtalan meghatározást s felvilágosítottam Dr. Pétert, hogy Renner kancellár kérésére vállalkoztam a véleményezés ilyen módon megnyilatkozó munkájára. Peter Dr.-nak nem is volt a dolog lényege ellen kifogása, mindössze azt kérte, hogy a jövőben a formák betartásával intézzem el ezeket az ügyeket.

Ezentúl tehát már nem telefonon intéztük el a vízumkérelmek problémáját, hanem naponként följártam a külügyminisztériumba és az általam érdemesnek vélt kérelmező aktájára ráírtam: „A vízum megadását tisztelettel kéri Kondor Bernát.” Így azután hosszú ideig rendben mentek az ügyek.

A forradalmi megnyilatkozások sok mindent megváltoztattak. De azt nem tudták elérni, hogy a bürokrácia lemondjon a copfról...

Hofrat Dr. Brandl mint vízumszerző

Emigrációs esztendőimben, amelyek összeestek azzal az idővel, amikor a világ úgynevezett „békés” korszakának zűrzavarossága kezdetét vette, sok érdekes és érthetetlen jelenséggel találkoztam. Egyik legérdekesebb és legérthetlenebb jelenség azonban kétségtelenül Hofrat Dr. Brandi szereplése volt, aki a bécsi emigrációban töltött idő egy része alatt Bécs város politikai rendőrségének a vezetője volt.

Dr. Brandi hivatásánál fogva nem lehetett túlzottan szentimentális, mert hiszen a hivatali kötelesség néha olyan feladatok megoldására kényszerítette, ami nem mindenben egyeztethető össze az abszolút értelemben vett emberbaráti magatartással. Ennek ellenére készségesen el kell ismernem, hogy Dr. Brandi jó ember volt, ezámos esetben tanúságot is tett emberséges mentalitásáról. Többször érintkeztem¹ vele, hiszen az emigráció alatt elvtársaim és a polgári politikai száműzöttek ügyesbajos dolgait nagyrészt én intéztem; így valósággal az összekötőtiszt szerepét játszottam az emigráció é[®] a hivatali hatóságok között.

Egy alkalommal Büchler József, aki később mint szociáldemokrata képviselő a magyar parlament tagja ia lett, közölte velem¹, hogy nem tud csehszlovák vízumot kapni és azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy szerezzem azt meg számára, mert enélkül nem tud Pozsonyba jutni, ahol tudomásom szerint is: elhelyezkedési lehetősége kínálkozott.

Természetesen vállalkoztam közbenjárásra, de bi-

zony nem sok eredménnyel. Minden összeköttetésem kevésnek bizonyult ahhoz, hogy a csehszlovák követséget jobb belátásra bírjam. Így azután csak valamilyen váratlan pártfogástól remélhettem Büchler József kérésének kedvező elintézését.

Körülnéztem ismerőseim között s végül is eszembe jutott Dr. Brandi, a politikai rendőrség főnöke, aki kisebb-nagyobb szívességeket már gyakran elintézett számomra. Gondolkodás nélkül fölmentem hozzá. Elmondottam neki, hogy Büchler József meglehetősen szomorú anyagi körülmények között él Bécsben s a legutóbbi napokban alkalma nyílott arra, hogy Pozsonyban rendes polgári állásban várhassa ki a száműzetés végét. Ehhez semmi egyéb nem kellene, mint egy csehszlovák vízum.

— Miért nem fordult a csehszlovák követséghez és miért hozzám? — kérdezte Dr. Brandi.

— Azért, mert a követség már elutasította a vízum kiadását.

Hofrat Dr. Brandi csodálkozva nézett rám.

— Akkor nem tudom, miben lehetek szolgálatára. Én ugyanis sok mindent tehetek, de csehszlovák vízumot nem adhatok.

— Jól tudom, hogy nem adhat, de azt is tudorai, hogy tekintélyével szerezhet.

Dr. Brandl egy pillanatig gondolkodott. Nyilván azon töprengett, hogy milyen álláspontra helyezkedjen. Megsértődjék vagy nevéssen. Nevetett. És én tudtam, hogy Büchler Józsefnek már nyert ügye van. Valóban így történt. Még néhány obligát mondat, amelyben azonban az elutasításnak és védekezésnek nyoma sem volt már és azután Dr. Brandi fölemelte a telefonkagylót, összeköttette magát a csehszlovák követséggel és két perc alatt elintézte a vízumkérdést.

Ez a történet nem azért érdekes, mert azt illusztrálja, hogy ta politikai rendőrség főnökében is mennyi megértés és humanizmus lehet, hanem lázért, mert Dr. Brandi, aki a zsidó felekezetű szociáldemokrata politikai menekültnek ilyen életmentő szívességet tett, tulajdonképpen — horogkeresztes volt.

Ebben az időben már Bécsben is felbukkant a horogkeresztes mozgalom egy-egy jelensége. Természetesen még nem vették komolyan és nagyon kevesen csatlakoztak a mozgalomhoz. A nagyon kevesek között volt azonban ez a Dr. Brandi is. Jobb politikus volt annál, mintsem hogy viselkedéséből ez megállapítható lett volna, de bebizonyosodott akkor, amikor Dollfuss kancellár az emlékezetes puccsot felszámolta és elsősorban Dr. Brandit, a politikai rendőrség főnökét kénytelen volt elmozdítani állásából és őt „védőőrizetbe” helyezni, azon a címen, hogy horogkeresztes üzelmeket folytat s ezzel alkalmatlanná vált a kormányzat számára annyira fontos tisztség betöltésére.

Egy büszke fogoly története

A bécsi emigráció idején az ottani „Proletár” című lap állandóan súlyos és személyes természetű támadásokban részesítette az úgynevezett jobboldali szociáldemokratákat. Ez a kommunista lap engem is megtámadott és én bizony bíróság elé állítottam a cikkíró, akit két-hónapi fogházbüntetésre ítélték az ellenem írott cikk rágalmozó kitételei miatt.

Ebben az időben polgári pöröm folyt egy bécsi vállalattal, amely engem milánói telepe számára igazgatónak vett föl, de miután később kisült, hogy oda csak olasz állampolgár kerülhet, visszacsinálni szeretne volna a dolgot. Én illetményem érdekében megindítottam a pert és ennek folyamán a vállalat ügyvédje — jobb meggyőződése ellenére — a polgári per tárgyalása során azzal próbált érvelni keresetem helytállósága ellen, hogy utólag tudták meg — éppen a „Proletár” című lapból — azt, hogy kommunista vagyok és ezért nem jött létre az az alkalmaztatási viszony, amely miatt én a keresetemet most megindítottam.

Az alperes ügyvédjének ez a rosszhiszemű magatartása mértéktelenül felingerelt és ott, még a tárgyaláson olyan súlyos személyes invektívákkal illetem az ügyvédet, amelyek bizony kimerítették a becsületsértés ismérveit. Többek között azt is mondtam, hogy galádul visszaél — mert valótlant mond — a védői immunitással. A tárgyaláson elhangzott kijelentéseim miatt az ügyvéd kénytelen volt becsületsértési pert folyamatba tenni ellenem, mert a sértések olyan súlyosak voltak, hogy ha azo-

kért elégtételt nemi szerez, úgy az ügyvédi kamara fegyelmit indíthatott volna ellene. Mikor a becsületsértési per tárgyalása elkövetkezett, a Landesgericht elnöke behívatott a szobájába és jóindulatúlag figyelmeztetett arra, hogy békésen intézzem el az ügyet és kérjek bocsánatot, mert a sértés súlyossága fogházbüntetést von maga után anélkül, hogy a bíróság belemehetne az elkövetett sértések helyállóságának a vizsgálatába. Én azonban az elnök jóindulatát megköszöntem és kijelentettem, hogy a tárgyaláson elhangzott, az ügyvéd eljárása fölötti kijelentéseim fedik a meggyőződésemet és ezért azokat vissza nemi vonhatom — bármik is a következmények. Ilyen előzmények után került a sor tárgyalásra és engem kétnapi fogházbüntetésre ítélték. Ezt a fogházbüntetésemet ültem le Bécsben és ez alatt a két nap alatt történt velem az az érdekes élmény, amely miatt ezt az emlékemet lerögzítem.

A bécsi fogházörök szervezett szociáldemokraták voltak és tudtak disztingválni a foglyok között aszerint, hogy közönséges bűncselekmény vagy más miatt ülnek-e. Minthogy rólam tudták, hogy miért kerültem fogházba, természetesen minden szabadságot megadtak nekem, ami tőlük telhetett. Többek között a séta alatt odajött hozzám az egyik fogházör és arra kért, hogy külön sétáljak egy kommunista vétségért elítélt fogollyal, aki valamit kérni akar tőlem, tudván azt, hogy másnap kiszabadulok. Természetesen teljesítettem a kérését és külön vonultam vele.

Az illető fogoly, aki hozzám jött, a következőkre kért:

— Kérem, nekem tudomásom van arról, hogy a magyar emigráns szocialisták ügyeit ön intézi a rendőrségen és így bizonyára szívélyes érintkezésben van ott Regierungsrat Dr. Hans Presserrel. Nagyon kérem önt,

hogy holnap, amikor kiszabadul, fáradjon el hozzá és kérjen tőle nevében bocsánatot azért a sértésért, amit ellene elkövettem.

Kérdően néztem rá, mire az illető fogoly néhány szóban elmondta az előzményeket:

— Az történt — kezdte —, hogy a müncheni puccs egyik résztvevője hozzám menekült Grácba és én befogadtam őt, sőt rejtegettem a lakásomban. Ezért azután eljárás indult ellenem bűnpártolás miatt. Felhoztak Bécsbe, ahol Dr. Hans Presser hallgatott ki. Mikor beléptem Presser szobájába, a politikai rendőrség vezetője udvariasan kezét nyújtotta felém. Én azonban sértődötten elhárítottam a kézfogást azzal a (megokolással, hogy nem vagyok hajlandó kezét fogni olyan emberrel, aki az államhatalom szolgálatában igazságtalanságot kíván elkövetni ellenem. Dr. Presser erre egy szót sem szólt, de láthatóan lehangolta eljárásom. Ezek után engem háromhónapi fogházbüntetésre el is ítélték és most töltöm ki a büntetésemet. Még körülbelül egy hónap van hátra szabadulásomig, de időközben sokat gondolkoztam az eseten és rájöttem, hogy helytelenül jártam el Presserrel szemben, annál is inkább, mert itt bent hallottam, hogy Presser, bár szigorú rendőrtisztviselő, de igazságos ember. Emiatt lelkiismeretfurdalást érzek és nagyon megnyugtatóna engem az a tudat, ha ön nevében bocsánatot kérne Dr. Pressertől.

Én természetesen készségesen vállaltam ezt a megbízatást és másnap valóban fölkerestem Dr. Hans Pressert, és elmondottam megbízatásom célját. Dr. Presser igazán és komolyan megörült közléseimnek és én meglepődtem azon, hogy ennek különösebb fontosságot tulajdonított. Úgy éreztem, hogy itt valami ornas dolog is lehet az ügy mögött. Presser is érezte, hogy felvilágosítással kell szolgálnia, mert nem mindennapos eset az,

hogy a politikai rendőrség vezetője kézfogási afférba keveredik egy kommunista vétségért elítélt fogollyal. Elmondta tehát, hogy mi volt a dolog előzménye:

— Mikor ez az ember, akinek az üzenetét hozta nekem, belépett hozzám, a neve fölkelte a figyelmeimet és megkérdeztem, vajjon nem a hasonnevű nagy stájer költő rokona-e? Kisült, hogy annak unokája. Hirtelen elfelejtettem minden mást, csak a nagy költőre gondoltam, akit rendkívül nagyra becsülök, akinek verseit diákkoromban is szeretettel szavalgattam a akinek egyik verse elszavalásáért ösztöndíjat is kaptam. Ezek a remiszcenciák éltek bennem s a költő iránti megbecsülésből nyújtottam kezet — az unokájának. Rosszul esett nekem a rideg visszautasítás, annyira, hogy otthon a feleségemnek is elmondottam a dolgot. Most örülök, hogy az illető belátja hibáját és önnek köszönöm, hogy az üzenet közvetítésével jó napot szerzett nekem.

Elgondolkodva jöttem el Dr. Hans Pressertől. Milyen csodálatos, szövevényes dolog a politika. Én végeredményben azért kerültem a fogházba, mert tiltakoztam a kommunistaság vádja ellen. A fogházban szívességet kér tőlem egy kommunista s amikor ezt a szívességet teljesítem, boldoggá teszem vele a politikai rendőrség helyettes főnökét, aki fogházba juttatta a kommunistát.

Ezek után mondja még valaki, hogy a politika sima, könnyen érthető, egyszerű dolog.

A „katolikus” temető

Ezt a címet célzatosan adtam, mert nyilvánvalóan nagyon sokan vannak, akik csak az alábbiak elolvasása után tudják majd meg, hogy a cím helytelen, mert Budapesten tulajdonképpen katolikus temető nincs is. Én magam is csak egy konkrét esettel kapcsolatosan szereztem erről tudomást.

Az történt ugyanis, hogy annak idején a magyar szociáldemokrata mozgalom egyik kiemelkedő, nagy-képzettségű reprezentánsa, Grossmann Miksa, az Országos Munkásbiztosító Pénztár első igazgatója, váratlanul és aránylag fiatalon, tüdőgyulladás következtében meghalt.

Minthogy Grossmann Miksa eredetileg nyomdász volt, a nyomdászszervezet elhatározta, hogy az elhunyt Grossmann Miksa temetésén kegyeletesen résztvesz, mégpedig olyan formában, hogy a temetési menetet a Gutenberg-palota előtt megállítják és a nyomdászság nevében itt vesznek búcsút az elhunyttól. Ebben az időben ugyanis nem volt még kötelező a temetői ravatalozás és így az elhunyt rendszerint lakásán volt fölravatalozva.

Ehhez azonban a pesti Chevra Kadisa mindenható főtitkára, dr Mezei Ferenc semmi körülmények között nem akart hozzájárulni és energikusan tiltakozott *ez* ellen, azzal a megokolással, hogy a zsidó rítus előírásai szerint a halottat megállás nélkül kell a halottasháztól a sírig vinni.

Hiába volt minden érvelésem, hiába próbáltam makacs elhatározásától eltántorítani dr Mezei Ferencet,

a szentegylet főtitkára ridegen és visszavonhatatlanul elutasította kérésemet.

Dühösen és felháborodottan jöttem el és barátaimnak beszámoltam a kudarcról. Egyben proponáltam, hogy tervünket mégis valósítsuk meg azáltal, hogy Grossmann Miksát ne a zsidó temetőben hantoltassuk el. Arra gondoltam, hogy elmegyek Stieber Vincéhez, a terézvárosi templom akkori plébánosához és megkérem, hogy engedje meg Grossmann Miksa elvtársunkat a katolikus temetőben elhantoltatni. A plébános ironikus mosollyal hallgatta kérésemet, aztán így szólt hozzám:

— Ön kérem idegen?

— Nem, pesti vagyok — válaszoltam csodálkozva.

— Akkor tudnia kellene, hogy Pesten nincs katolikus temető!

— Nem értem ...

— Nos, majd megmagyarázom. A recepció óta Magyarországon a zsidó felekezet a törvényesen bevett vallásfelekezetekhez tartozik és azóta jogában van temetőt is tartani, mégpedig saját magántulajdonát képező területen. Ezzel a jogával él is a zsidó felekezet. Nincsen azonban katolikus temető, holott a katolikus vallás állami vallás Magyarországon. Nincsen pedig azért, mert Budapesten, ahogy önnek tudnia kellene, köztemető van, ahová katolikus, református, mohamedán, buddhista vagy zsidó halottakat egyaránt temethetnek. Ezek ezert tehát a temetési engedély megadása nem tőlem, hanem a városházától függ.

Meglepetéssel értesültem erről a valóban érdekes és számomra nívumként ható jelenségről és azonnal fölkerestem dr Vázsonyi Vilmost, megkérve őt, hogy lépjen érintkezésbe Budapest akkori polgármesterével, dr Bárczy Istvánnal és eszközöljön ki a fővárostól díszsírhelyet az elhunyt számára, annál is inkább, mert ez

a dízsírhely megilleti Grossmann Miksát, nemcsak a munkásmozgalomban teljesített tevékenységéért, hanem a Munkásbiztosító Pénztár megalapítása körül szerzett érdemeiért is. Vázsonyi mingyárt telefonált a polgármesternek, aki, minthogy éppen vasárnap volt és a Városházán nem tartottak hivatalos órákat, arra kérte Vázsonyit, szóljon nekem), hogy hétfőn délelőtt jelenjek meg nála az ügy végleges elintézése céljából.

Megelégedetten távoztam és odahaza referáltam az elért sikerről.

Grossmann Miksa azonban mégsem került a köztemetőbe. Az történt ugyanis, hogy egy veterán elvtársam, Baron Ede nemi örült a fordulatnak és azonnal fölment dr Mezei Ferenchez, akinek elmondotta, hogy mire készül a szociáldemokrata párt Grossmann Miksa temetésével kapcsolatosan. Baron elvtársam megmagyarázta dr Mezei Ferencnek, hogy ő ugyan egyéni elhatározásából jött, de nem akar eredmény nélkül távozni, mert úgy véli, hogy a zsidóság szempontjából helytelen lenne, ha az érdemekben gazdag Grossmann Miksát idegen temetőben hantolnák el. Ez a tény rossz fényt vetne a zsidó felekezeti életre. Ügy látszik, Baron Ede szavai meggyőzték dr Mezei Ferenc főtitkárt, aki megrettent attól, hogy egy zsidót, még ha az szocialista is, idegen temetőbe kényszerítsen és ezért felekezetpolitikai szempontból beleegyezett abba, hogy Grossmann Miksa elvtársunkat az általunk tervezett módon és a zsidó rítus állítólagos rendelkezései ellenére — a zsidó temetőbe kísérjük.

Hogyan lehet tizenöt feléből – tizenkettő

Az ellenforradalom kezdetén, minit ismeretes, az úgynevezett „felelőtlen elemek” megtámadták a *Népszava* szerkesztőségét és a Világosság-nyomdát és olyan pusztítást vittek véghez, hogy a Világosság-nyomda egész berendezése tönkrement. Mérhetetlen károkat okozott ez a romboló garázdálkodás a pártnak és az eset annál súlyosabb volt, mert semilyen anyagi lehetőség nem állott a párt rendelkezésére, az elszenvedett károk pótlására.

Katasztrófát jelentett volna, ha az összerombolt nyomdát nem lehet újra üzembe helyezni, mert így elvesztette volna a párt legfőbb agitációs erejét, a napilapot, egyszóval az akkor amúgy is gyenge lábakon álló mozgalom reménytelen helyzetbe került volna.

Hosszú töprengés után a pártvezetőség elhatározta, hogy az akkori csehszlovák miniszterelnökhöz, Tusár elvtárshoz fordulunk, azzal a kéréssel, hogy papírbehozatali kontingenst adjon a pártnyomdának, hogy így az ezen a réven összerombolt Világosság-nyomdát újra üzembe tudjuk helyezni.

A pártvezetőség engem bízott meg azzal, hogy a nyomda igazgatójával, Freund Jenővel együtt Prágába utazzak és hogy Tusár elvtárral lefolytassam a tárgyalásokat.

Tusár miniszterelnök nagy megértéssel fogadta előterjesztésemet és jólesően nyugtázta azt az örömet, hogy véletlenül és történetesen egy elvtársat, szociáldemokratát kérhetek meg a nyomda méltányos támo-

gátására és megígérte, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel azon lesz, hogy kedvezően elintézzé kérésemet. Ő majd közben érintkezésbe fog lépni a papírkartell elnökével és én forduljak ahhoz, hogy velem a technikai lebonyolítás módozatait majd megbeszélje.

Legnagyobb meglepetésemre, Karel Fuchs, a papírkartell elnöke mereven elutasított és közölte velem, hogy a miniszterelnök ajánlása ellenére sem hajlandó a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak nem tizenöt vágón, de egyetlen kiló papír kiszállítására sem engedélyt adni. Egyben kijelentette, hogy álláspontját hajlandó személyesen és rögtön közölni a miniszterelnökkel.

Így is történt. Karel Fuchs elnök autóba ült velem és azonnal Tusár miniszterelnökhöz mentünk. Jellemző a volt Csehszlovákiában uralkodó demokráciára, hogy a papírkartell elnöke előttem mondotta az aktív miniszterelnöknek:

— Önnek, mint miniszterelnöknek, nincsen joga nekem ilyen utasítást adni és önhöz egyénileg közelálló érdekeltséget papírral ellátni. Én tehát nem is vagyok hajlandó ennek az utasításnak engedelmeskedni mindaddig, amíg minisztertanácsi határozat engem erre nem kötelez.

Tusár lenyelte ezeket a kemény szavakat és elhatározta, hogy amit magánúton el akart intéztetni, azt moét már miniszterelnöki tekintélye érdekében hivatalosan fogja rendbehozni. Szerencsére másnapra éppen minisztertanácsi volt egybehíva és Tusár miniszterelnök kérését a minisztertanács elé terjesztette.

Noha a csehszlovák kormány szociáldemokrata elnöke igen nagy szuggesztív befolyást gyakorolt a minisztertanácsra és akaratát ennél nagyobb jelentőségű ügyekben is érvényesíteni tudta, ezúttal mégis kénytelen volt részleteredménnyel megelégedni.

Az történt, hogy hosszas hadakozás után a minisztertanács végül is csupán a kért mennyiség felét engedélyezte.

Tusár elvtársam ezért elnézést kért, amikor jelentkeztem nála és kijelentette, hogy ennél többet elérni senkinek sem sikerülhetett volna. Egyben utasított, hogy a kereskedelmi minisztérium illetékes tanácsosánál jelentkezsem az ügylet végleges lebonyolítása céljából.

Mikor másnap délelőtt a miniszteri tanácsosnál jelentkeztem, felszólított, hogy kísérjem őt a miniszterhez. Megijedtem, mert azt hittem, hogy újabb akadályok merültek föl. Mikor beléptem a miniszterhez, éppen azon gondolkodtam, hogy (milyen magatartást tanúsítsak az esetleges veszélyek elhárítása céljából, amikor láttam, hogy a miniszter nevetve közeledik felém és kezét nyújtja.

— Feltétlenül meg kellett ismerkednem! önnel, aki-ről Tusár miniszterelnök úr úgy nyilatkozott, hogy még nála is nagyobb terrorista.

Nem értettem a megjegyzést, s erre a miniszter elmondotta, hogy amikor a kontingenst megállapították, a minisztertanács olyan határozatot akart hozni, amely — a kívánt tizenöttel szemben — hét vágón papír kivitelét engedélyezi. Tusár ebbe nem ment bele és megjegyezte:

— Önök nem ismerik azt a magyar urat, aki ebben az ügyben nálam járt. Az nem fogadja el a tizenöt vagon felének a hét vagon. Még a hét és fél vagonban sem vagyok biztos. Amilyen terrorista, nála tizenötnek a fele nyolc. Ha önök azt akarják, hogy nyugodtan dolgozhassak és ne legyen állandóan a nyakamon az illető erőszakos magyar úr, úgy állítsák ki az engedélyt nyolc vagonról.

Így történt, hogy végül is nyolc vagon kivitelére

kaptunk engedélyt, — de mégis tizenkét vagonot hoztunk be. A minisztertanács ugyanis nem határozta meg a vagonok tonnatartalmát és én, kísérő elvtársam tanácsára, hogy igazoljam Tusar elvtársamnak rólam alkotott véleményét, addig erőszakoskodtam, amíg a legnagyobb űrtartalmú nyolc vagon engedélyezték, ami által a normális számítás szerinti tizenkét vagon mennyiségű papírt tudtuk elszállítani.

Ezzel a történettel azt akartam igazolni, hogy a politikában az erőszakosság — kellően alkalmazva — nem mindig a legrosszabb fegyver.

Találkozásom Kun Bélával

A köztársaság idejében a kormány elhatározta, hogy az elavult és céljának meg nem felelő szövetkezeti törvény helyett új, modern és mindenre kiterjedő törvényjavaslatot készít. A törvényjavaslat elkészítésére Bartha Richárd igazságügyi államtitkár, aki később a kormányzó kabinetirodájának főnöke lett, kapott megbízást. Bartha Richárd Sándorffy Kamill táblabíró bízta meg a kodifikációs munkálatokkal, amely munkálatokba az igazságügyminisztérium engem, mint a szövetkezeti mozgalom ismerőjét és dr Levy Béla ügyvédet, a kiváló kereskedelmi jogászt, bevont.

A törvényszerkesztés, a hosszadalmas tanácskozások és megfontolások következtében elhúzódott olyannyira, hogy közben kitört a bolsevik diktatúra. Mi azonban a szövetkezeti törvényt rendkívül fontosnak tartottuk a jövő, a kommunizmust követő jövő szempontjából isi és ezért elhatároztuk, hogy az igazságügyi népbiztossal érintkezésbe lépünk a szövetkezeti törvény mielőbbi becikkelyezése érdekében.

Én mentem el az igazságügyminisztériumba, hogy ebben a kérdésben tanácskozást folytassak dr Rónai Zoltán igazságügyi népbiztossal.

Amikor jelentkeztem a népbiztos titkárjánál, azt a felvilágosítást kaptam, hogy dr Rónai Zoltánnál most döntő fontosságú tanácskozások folynak előkelő polgári jogászok és Kun Bélának bevonásával, a kommunizmus alkotmányának megszerkesztése tárgyában a ezért nem valószínű, hogy engem most fogadhasson. Én azonban

felkértem a titkárt, hogy mindenesetre jelentsen be Rónainak és mondja, hogy feltétlenül beszélni akarok vele.

Pár perc múlva az igazságügyi népbiztos kijött és arra kért, hogy menjek be vele és vegyek részt az ott folyó tanácskozásokon. Én ezt a meghívást igyekeztem elhárítani, mondván, hogy semmi közöm ehhez az ügghöz; se érzelmileg, se világszemléletileg nem állok közel hozzájuk és így nincs célja annak, hogy résztvegyek eaen a tanácskozáson. Dr Rónai Zoltán azonban nem tágított :

— Feltétlenül be kell jönnie! Nem hozhatja kényelmetlen és kellemetlen helyzetbe Kun Bélát, aki a polgári tudósok előtt felszólított arra, hogy hívjam he, mert szeretne beszélni magával.

Én ugyanis Kun Bélát éveken át nem láttam. Mint-hogy különösebb okom nem volt Rónai kérésének megtagadására, kénytelen-kelletlen bementem vele a tanácskozóterembe.

Kun Béla, aki polgári újságíró korában sem volt rokonszenves most is vegyes benyomást keltett bennem, mintegy igazolva a róla megalkotott véleményemet. A diktatúra mindenható ura hozzám lépett és néhány szó közömbös beszélgetés után így szólott:

— Mondja, Kondor elvtárs, mi a véleménye magának arról, hogy — és itt mondott egy nevet — helyettes népbiztosnak nevezsem ki? Felhívták a figyelmemet rá és nekem kell oda egy ilyen ember. Alkalmasnak tartja őt erre a szerepre?

Ismertem az illetőt és miután rendes embernek tartottam és sejtettem, hogy ő erről bizonyára semmit sem tud, de ezt nem is akarhatja, igyekeztem őt megmenteni, tehát így válaszoltam:

— Nézze, kérem, ez megbízhatatlan, hebehurgya

ember, szerintem nem lehet ilyen komoly feladatot rábízni.

Kun Béla fölnevetett és a vállamra ütött:

— Na, látja, Kondor elvtárs, mégis jól választottam. Ha magának, a szélsőjobboldali szocialistának nem tetszik ez az ember, akkor nekünk bizonyára meg fog felelni.

És az illető valóban kénytelen volt az állást elvállalni.

Ezen a találkozón Kun Béla egyébként mondott egy mondatot, amely kitörölhetetlenül él az emlékezetemben. Ez a mondat így hangzott:

— Vegye tudomásul, hogy magukra vessenek azért, mert én most itt vagyok és így vagyok itt. Ha annak idején maguk engem választanak meg az újpesti párt-szervezet titkárává és nem dr Jancsó Károly volt biharmegyei főjegyzőt — sose jövök haza Oroszországból mint kommunista. Ezt pedig, történelmi materializmus ide vagy oda, higgye el nekem.

Százszázalékosan nem hiszem, de azért gyakran kísért a gondolat, hogy mi lett volna, ha...

Franciaországban sokáig kedvelt játék volt társaságokban a találgatás, mi lett volna, ha Bonaparte Napóleont nem veszik föl a katonaiskolába. Bizonyára akkor is Napoleon lett volna. És mégis, izgató a kérdés: mi lett volna, ha Kun Béla nem a vélt sérelmeiből táplálkozó gyűlölettel és gátnélküli gonosszággal közeledik a munkásmozgalomhoz? Talán mégis csak sok mindent elkerülhettünk volna...

Tisza gúnydal az orfeumban....

A politikában mindennapos eset, hogy barátok, sőt rokonok is a legádázabb ellenfelek a nyilvánosság előtt, miközben meghitt viszonyt tartanak fenn egymással az élet egyéb vonatkozásaiban. Tudomásom szerint például Szmrecsányi György igen szívélyes érintkezésben állott gróf Tisza Istvánnal, holott a parlamentben nemigen volt élesebb ellenfele Tiszának Szmrecsányinál.

Egy alkalommal, lapmunka után, éjfélutójában az Orfeum-kávéházban üldögéltem Révész Bélával, Krúdy Gyulával és Bölöni Györggyel, amikor meglehetősen jó hangulatban megérkezett Szmrecsányi György, barátai-val, Beniczky Ödönnel, Justh Jánossal és Palugyai Móriccal, akik részben néppárti, részben függetlenségi képviselők voltak.

Amíg mi csendesen beszélgettünk a megszokott baráti együttesben, addig Szmrecsányiék asztalánál kissé hangosabb módon nyilatkozott meg az a kitűnő hangulat, amelyet a felszolgált pezsgővel csak még jobban fűtöttek.

Észrevettem, hogy Szmrecsányi magához, inti a cigányt, súg neki valamit, amit a cigány bölíntgatva tudomásul vesz, aztán visszamegy bandája élére. De, úgy látszik, a rendelést nem teljesítette a primás, mert Szmrecsányi összehúzott szemöldökkel, szigorúan nézett a cigány felé s azt is láttam, hogy a cigány védekező mozdulatokat tesz, mint aki azt akarja mondani: Nem tehetek róla...

Néhány perccel később Szmrecsányi György feláll

és egyenesen felém tart. Régi ismerősök voltunk, s barátságosan üdvözölt. Aztán nevetve így szólt:

— Mondd, kérlek, nem tudod, hogy megy az a szép nóta tovább: „Kötelet a, kötelet a Tisza István nyakába?”...

Kicsit meghökkenem, mert éreztem, hogy kínos kaland kerekedhetik abból, ha Szmrecsányi eljátszatja ezt a gúnydalt, de úgy tettem, mintha gondolkodnék, aztán azt válaszoltam, nagyon sajnálom, de nem ismerem ezt a nótát.

Szmrecsányi nem hitte el és erősködött, hogy csak mondjam meg neki, mert mindenáron el akarja játszani.

— Te, mint szocialista, biztosain ismered, hiszen ti se szeretitek Tisza Istvánt.

— Kétségtelen, hogy nem szeretjük — válaszoltam —, de nálunk az ellenérzés nem ilyen formában szokott megnyilatkozni. Így tehát ne csodálkozz azon, ha valóban nemi ismerem ezt a dalt.

Szmrecsányi György nyilván forró fejét csóválta és láthatóan ideges lett.

— Azt hiszem, összebeszéltek, mert senki nem akarja ismerni! Még a cigányprímás sem! Hogy az ördögbe lehet ez, amikor napközben városszerte ezt a nótát dúdolják.

Nem akartam megbántani Szmrecsányit, akin nyilvánvalóan látszott, hogy nagyon is jó kedve vain, s nem azt válaszoltam neki, hogy más dolog, amit napközben önfeledten dúdolgat valaki és megint más, ha egy politikai nyilvános helyen a cigánnyal eljátszat egy ilyen rendkívül sértő és ízetlen gúnydalt. Ehelyett azt mondtam, hogy talán a baráti társaságában akad valaki, aki ismeri.

Szmrecsányi elégedetlenül visszament és továbbra

is integetett a cigányprímásnak, de elégtétellel láttam, hogy a barátok viszont Szmrecsányi háta mögött figyelmeztették a cigányt arra, hogy ne engedelmeskedjék a felszólításnak.

Nem hiszem, hogy sokan észrevették ezt az intermezzót és én is hamarosan megfeledkeztem róla. Azonban annál inkább meglepődtem, mikor napok múltán Szmrecsányival találkozván, hálásan megköszönte, hogy az Orfeum-kávéházban nem segítettem hozzá az esetleg jóvátehető politikai hiba elkövetéséhez, mert a politikában valóban érvényesül Talleyrand megállapítása, hogy bizonyos meggondolatlan cselekvés olykor több mint bűn — hiba lehet...

Politikai barátkozás és - élelmiszerhiány

A háború alatt egy ízben Bécsben tartózkodtam és Kari Rennerrel, az osztrák parlament szociáldemokrata frakciójának egyik vezérével tárgyaltam. A tárgyalások lefolytatása után elmondotta nekem Kari Renner, hogy egy jóbarátja, egy bécsi keresztényszocialista egyetemi tanár megkérte őt arra, hogy segítse háztartását, némi zsírhoz, mert igen sokat nélkülöznek. Karl Renner, noha politikai ellenfélről volt szó, lojalitásból szívesen eleget tett volna az egyetemi professzor kérésének, de Bécsben — bár az ottani szövetkezet elnöke volt — zsírt szerezni lehetetlen volt. Engem kért meg, hogy valamilyen úton-módon tegyem lehetővé neki, hogy teljesítse az egyetemi tanár kérését.

Mint az Általános Fogyasztási Szövetkezet igazgatója, verzátus voltam az élelmiszer beszerzésének frontján s módomban volt levelet adni egy pozsonyi emberhez, akiről tudtam, hogy kérésemet teljesíteni fogja.

Karl Renner átadta a levelet az egyetemi tanárnak s ezek után számukra már csak az a probléma maradt hátra, hogy miként lehet Pozsonyból elvinni a zsírt Bécsbe, mert hiszen a vámhatóságok a legszigorúbban őrködtek az élelmiszerkivitel fölött.

A professzor felesége vállalkozott a zsír Bécsbe csempészésére és személyesen utazott el Pozsonyba. Meg is kapta a nagy bődön zsírt, amivel azután nyugodtan felszállt a pozsony-bécsi villamosra. A zsírosbödönt nem rejtegette, hanem egyszerűen a pad alá helyezte.

Elkövetkezett a vámvizsgálat. A vámőr mindenkit

megkérdezett, mit visz magával s amikor az egyetemi tanár feleségéhez érkezett, megpillantotta a pad alatt kéken virító zsírosbödönt.

— Mi van abban a bödönben? — kérdezte a vámőr.

A professzor felesége hamisítatlan bécsi kedéllyel ránevetett a vámőrre és így szólt:

— Mi lehet egy zsírosbödönben? Zsír. Mégpedig libazsír — és hangosan nevetett.

A vámőr olyan arcot vágott, ami azt jelentette, hogy tegye bolonddá, akit tud. Vállat vont, átvette a nevetést és továbbment. Fel se tétélezte, hogy ebben az időben valaki zsírhoz jut és ha már hozzájut, akkor ilyen nyiltan próbálja kicsempészni Pozsonyból. Így azután a professzor felesége minden baj nélkül megérkezett a zsírral együtt.

Ezt a történetet megirigyelte a professzor sógor-nője, egy ugyancsak keresztényszocialista képviselő felesége, és elhatározta, hogy ő pedig lisztet fog behozni ugyanilyen módon Pozsonyból. Meg is jelent Pozsonyban, elment az általam ínég Kari Rennernek megadott címre, ahol sikerült is lisztet vásárolnia — jegy nélkül. Minthogy a recept már adva volt, ő is felült a villamosra, gondolkodás nélkül a pad alá helyezte a lisztescsomagot és amikor a vámvizsgálatnál megkérdezték tőle, hogy mi van a csomagban, kedélyesenmondotta, hogy nullásliszt.

Igen ám, de ez a vámőr érzéketlen volt a humor iránt, a valóságot valóságnak fogadta el és kihúzta a pad alól a lisztescsomagot, amit persze, szó nélkül azonnal elkobozott.

Irtózatos patália kerekedett ebből. A képviselő felesége kézzel-lábbal tiltakozott, majdnem birokra kelt a hivatalos közeggel és amikor látta, hogy a lisztet semmiféleképpen nem tudja megmenteni, vadul szitko-

zódni kezdett és úgy átkozta a hatóságokat, mintha nem is képviselő felesége lenne. Persze, a botrány egyetlen logikus folytatása bekövetkezett, a képviselő feleségét hatóságok megrágalmazása címén azonnal őrizetbe vették.

Órákig maradt a rendőrség őrizetében a póruljárt lisztcsempész, s csak akkor engedték el, amikor férje, a bécsi keresztényszocialista párt egyik legtekintélyesebb parlamenti képviselője, személyesen leutazott és felesége nevében bocsánatot kért az eljáró közegektől.

Ilyen bonyodalmakat okozhat a legártatlanabb ajánlólevél is, ha — vérmes emberek politikát kevernek belé.

Dr. Hetényi Imre kinevezése

1908-ban a Magyar Kir. Államvasutak műhelyeiben sztrájk ütött ki. A műhelymunkásság béremelési akciót indított s a sztrájk olyan egyetemleges volt, hogy komolyan veszélyeztette a vasúti forgalom biztonságát is. A megállapodást azonban késleltette egy olyan rendszabály, amely lehetetlenné tette a munkásság jogos kívánásainak teljesítését — sztrájk bekövetkezésének esetén. Nevezetesen a MÁV-nak — szabályzata alapján — nem volt módjában a munkamegtagadás eszközéhez nyúló munkássággal — a sztrájk ideje alatt — tárgyalásokba bocsátkozni, mert ezt az állam presztízse nem engedhette meg.

A sztrájk egyre jobban elfajult s már-már úgy látszott, hogy lehetetlen lesz a megoldás és ennek következtében a vasúti forgalom megbénul.

Ilyen körülmények között talákoztam a Newyork-kávéház előtt dr Hetényi Imrével, aki ebben az időben az államrendőrséghez szerződötetett detektívfőnökhelyettes volt és akivel én régen szívélyes viszonyban állottam, még abból az időből, amikor éveken át együtt lapnál dolgoztunk.

Dr Hetényi Imre rapszodikus kedvességével tőlem kért tanácsot, hogy mit lehetne tenni a vasúti munkások sztrájkjának megszüntetése érdekében. Én azt válaszoltam, amit egyedül tartottam célravezetőnek:

— Adják meg a munkásságnak az őt megillető jogos béremelést és garantálom¹, hogy a sztrájk azonnal meg-

szűnik és megint normális munka fog folyni a vasúti műhelyekben.

Dr Hetényi legyintett és fejcsóválva mondta:

— Igen ám, de nagyon jól tudod, hogy a tárgyalások (megindítására sincsen mód, mert a szabályzatok a sztrájkolókkal való tárgyalást szigorúan tiltják. Éppen azért kérem a tanácsodat, mert szeretném azt a módot megtalálni, hogy a (munkássággal a megegyezés megtörténjék úgy, hogy a MÁV igazgatóságainak a presztízse csorbítatlan maradjon.

Rövid gondolkodás után dr Hetényihez fordultam:

— Azt hiszem, megtaláltam a megoldást. Az Államvasutak igazgatósága ne a sztrájkoló munkássággal bocsátkozzék tárgyalásokba, hanem a Szakszervezeti Tanáccsal, amelynek döntését egész biztosan kötelezőnek fogja elismerni a műhelymunkásság is.

Dr Hetényi a homlokára ütött és fellélegezve köszönte meg a tanácsot.

— Valósággal Kolumbusz-tojás ez a te ötleted — mondotta — és napokon át ez senkinek sem jutott az eszébe.

El is búcsúzott tőlem és jelentkezett Tolnay Kornélnál, a MÁV akkori elnökénél és elmondotta neki ezt a megoldási módot. A MÁV igazgatósága nem fogadta ugyan el a Szakszervezeti Tanácsot, mint hivatalos szervezet tárgyalási partnerül, de mégis az én ötletem alapján indultak meg a tárgyalások, mert meghívtak egy szűkebb bizottságot, Garbai Sándort, dr Landler Jenőt és engem, hogy a vitás kérdéseket megtárgyaljuk. A tárgyalások sikerre is vezettek és az így kötött megállapodást a munkásság elfogadta. A sztrájk tehát megszűnt.

A MÁV igazgatósága és a kormány is rendkívül hálás lehetett ezért dr Hetényi Imrének a sikerre vezető

megoldásért, mert úgy tudom, Hetényi rövidesen rá bekerült a rendőrség szabályos státusába.

Dr Hetényivel a későbbiekben is igen jó, szívélyes viszonyt tartottam fenn. A politikai rendőrség főnöke rendkívül szigorú, hogy úgy mondjam rideg ember benyomását igyekezett kelteni, mégis meg kell állapítanom, hogy ez a magatartása csak látszat — kimaszkírozás — volt, mert igen gyakran bizonyította be azt, hogy mélyen érző emberi megnyilatkozásokra képes. Jó szíve is volt, és bizony sok elesett embert titokban anyagiilag is támogatott. Valahányszor igazságos ügyekben kerestem őt fel, mindig megértő és méltányos embernek bizonyult, aki nagyon szívesen és készségesen segített bajokat megszüntetni.

Repülő milliók ...

Bécsbe érkezéseim után azonnal hozzáálltam dolgaim elvégzése mellett annak elintézéséhez is, hogy végérvényesen, de legalább is a bolsevizmus összeomlásaig Bécsben maradhassak. Én voltam az első szereplő, aki Bécsben megjelent és így természetesen a bécsi újságírók körülfogtak és intervjújukért ostromoltak. Én ezt az alkalmat felhasználtam arra, hogy őszinte és kendőzetlen képet adjak a siralmas magyarországi viszonyokról, egyben ebből folyóan nyilatkozatot tettem közzé, amelyben elmondtam, hogy Kun Bélának kártékony diktatúrájába nem vágyom vissza és nem is fogok visszatérni Budapestre.

Mínthogy azonban elutazásom előtt a közélelmezési minisztérium pénztáránál harmincezer korona útiköltséget vettem föl a bizottság költségeinek viselésére, szűkésesnek éreztem, hogy a rámbízott összegről azonnal elszámoljak, nehogy Kun Bélának lopással vagy sikkasztással gyanúsíthassanak.

Jelentkeztem tehát a bécsi magyar követségen, amelynek vezetője ebben az időben Fenyő Andor volt, akit mint székesfővárosi mérnököt ismertem. Feltételeztem, hogy Fenyő nem meggyőződésből vállalkozott erre a szerepre, s így meg voltam győződve arról — különböző újságnyelatkozataim ellenére —, hogy találkozásunk kultúremberekhez méltó beszélgetés lesz.

Ebben a föltevésemben nem is csalódtam. Mikor Fenyő Andornak elmondtam jövetelem célját, a tanácsköztársaság bécsi követe mosolygott:

— Meg kell mondanom önnek — mondotta —, hogy mióta hivatalomban vagyok, tehát mintegy öt hete, egyebet sem teszek, mint anyagi ügyeket bonyolítok le, csak pénzt és pénzt adok ki. De arra még nem volt példa, hogy ide valaki pénzt visszahozzon. Innen mindenki csak pénzt visz!

Miközben beszélgettünk, egy ősz szakállú, jó megjelenésű úr jelentkezett Fenyő Andornál és minden külön indokolás nélkül azt mondotta, hogy ötmillió koronára van szüksége. Fenyő Andor nem túlzottan érdeklődött az összeg hováfordításának célja felől, hanem kihúzta íróasztalának egyik kulccsal le sem zárt fiókját és elővett barna csomagolópapírba burkolt pénztömeget. Legnagyobb meglepetésemre a csomagolópapírban vaskos ezerkoronás kötegek voltak s ezekből a bécsi magyar szovjetkövet szó nélkül leszámolt ötmillió koronát, amit átadott az ősz szakállú úrnak.

Figyeltem a jelenetet, s különösen az lepett meg, hogy az illető úr nyugtát nem adott, meg sem köszönte az összeget, hanem egyszerű fejbólintással elbúcsúzott Fenyő Andortól és eltávozott.

Én frappírozottan és érthetetlenül állottam a jelenet előtt s megkérdeztem Fenyő Andort, hogyan lehetséges ilyen könnyedén kezelni a pénzt és miért nem tartják legalább elzárva az ilyen komoly és jelentékeny összegeket.

Fenyő Andor legyintett.

— Nem kell ezzel a pénzzel sokat bajlódni. Se nyugtára nincs szükségem, se elszámolásra. Elég, ha annyit tudok, hogy még negyvenmillió van a fiókomban. Ez a pénz ugyanis propagandacélokat szolgál.

Nem nagyon nyugtatott meg ez a kijelentés, mert bár arról meg voltam győződve, hogy Fenyő Andor a rábízott milliókból egyetlen fillért sem költ el saját cél-

jaira, mégis különösnek és felháborítóknak tartottamig hogy a milliók számolatlanul röpködhetnek minden ellenőrzés nélkül ugyanakkor, amikor az országban a gazdasági helyzet fejetején áll. Ez a látvány is megerősítette előzetesen kialakult véleményemet a tanácsköztársaság vezetőinek dilettantizmusáról és megerősített abban a meggyőződésemben, hogy jól tettem, hogy egy pillanatra sem tartottam magam odatartozónak és hátat fordítottam ennek a megdöbbentő, esztelen rendszernek.

Olaszországba jutni nehéz ...

Még abban az időben, amikor Bécsbe utaztam Segré generálissal gazdasági tárgyalások lebonyolítására, a bizottságot elkísérő két olasz megbízott révén alkalmam volt (megismerkedni Borghese herceggel, a bécsi olasz követtel, akivel több ízben folytattam igen érdekes eszmecserét. Egy alkalommal például Borghese herceg, aki közölte velem, hogy gróf Andrássy Gyula családjához rokoni kapcsolatok fűzik, megkérdezte tőlem, hogy mi a véleményem gróf Károlyi Mihályról, akit az Andrássy-család körében mélyen elítélnek ismeretes politikai szereplése miatt.

Meglehetősen zavarba jöttem e kérdés hallatára, de aztán kivágtam magamat:

— Legyen szabad határozott válasz helyett azt mondanom, hogy Károlyi Mihály gróf a jégre ment és elcsúszott. Andrássy Gyula gróf viszont nem ment a jégre, tehát hibát sem követett el ezekben az időkben. Károlyi Mihály gróf így alkalmat adott Andrássy Gyula grófnak véleménynyilvánításra, míg Andrássy gróf óvatosan vigyázott arra, hogy a világon senkinek se legyen módja ebben az időben véleményt alkotni nem létező cselekedeteiről.

Ez a válasz láthatóan tetszett Borghese hercegnek és máa alkalmakkor is elbeszélgetett velem. Ez a szívélyes viszony bátorított fel engem arra, hogy 1921-ben fölkeressem a herceget és megkérjem arra, hogy eszköztesse ki számomra olasz vízumot. Ebben az időben ugyan az olasz fasizmus már szinte teljesen kialakulóban

volt, én mégis úgy véltem, hogy azért alkalmas lesz pihenésre. Így tehát közöltem Borghese herceggel, hogy Nerviben kívánok néhány hetet eltölteni. A herceg készségesen vállalkozott arra, hogy az olasz konzulátust felhívja a vízum kiadása érdekében s én így teljesen megnyugodva intéztem el útikészülődéseimet, abban a biztos tudatban, hogy a vízumért csak el kell mennem a konzulátusra.

Legnagyobb meglepetésemre, néhány nap múlva azt kellett tapasztalnom, hogy a konzulátuson mit sem tudtak rólam; Borghese herceg nyilvánvalóan elfelejtett intézkedni és így a vízumot nem adták meg. Súlyosbította a kellemetlenséget az, hogy a herceg négyhetes szabadságra elutazott Bécsből és így arra sem volt mód, hogy ismételten közbenjárásra kérjem föl.

Minthogy most már mindenképpen Olaszországba akartam utazni, arra gondoltam, hogy Prágában kísérlem meg a vízum megszerzését. El is mentem Prágába, ahol dr Benes Edvárd külügyminisztert kértem föl közbenjárásra. Dr Benes eleget is tett kérésemnek és közölte velem, hogy a főkonzul megígérte a vízum kiadását, tehát jelentkezzem érte.

Azonnal a konzulátusra siettem, ahol, ha jól emlékszem, egy Finzi nevű főkonzulnál kellett jelentkeznem. Finzi úr szívélyesen fogadott, elkérte az útlevelemet, belenyomta a vízum bélyegzőjét és abban a pillanatban, amikor útlevelem! aláírására került a sor, megszólalt a telefon és Finzi olaszul beszélt valakivel. Egyszer csak hallom, amint a nevemet mondja. Érthetően érdekelt, hogy miről van szó, s rövidesen meg is tudtam. A főkonzul úr a telefonbeszélgetés után közölte velem, hogy kénytelen megtagadni a vízum kiadását, mert én bécsi lakos lévén, ő a most lepergett bécsi telefonbeszélgetést fölhasználta arra, hogy rólam a bécsi olasz konzulátus-

tól információt kérjen. Minthogy a bécsi konzulátus közölte velem, hogy olyan könyvben szerepel a nevem, ami politikailag lehetetlenné teszi a vízum kiadását, legnagyobb sajnálatára előzetes ígéretének nem tehet eleget. Figyelmeztettem, hogy az ígéretet nem nekem, hanem Benesnek tette, mire Finzi úr így válaszolt:

— Hát kérem, majd feketébe vágom magamat, megjelenek Benes úrnál és bocsánatot kérek tőle. A vízumot azonban nem adhatom ki.

Azt hiszem, nagyon sok embert elriasztott volna ennyi kudarc a további kísérletezéstől. Én azonban nem adtam föl a harcot. Mindenáron Nervibe kellett mennem, nemcsak azért, mert lefoglalt szobáim volt már ott, hanem mert önérzeti kérdéséé tettem az olasz vízum megszerzését. Prágából tehát Berlinbe utaztam. Jelentkeztem von Post berlini osztrák követnél, akinek bemutattam az osztrák kormány által kiállított Lessair-Passét, s ezek után a követ megszerezte számomra Berlinben az olasz vízumot.

Abban az időben ilyen nehéz volt egy vízumot szerezni. Ma? ... Ma — még nehezebb!

Kegyес család

Úgy tudom, az életben általában kegyes csalásnak nevezik azt az eljárást, amikor valaki a jó ügy érdekében tudva valótlant tesz, vagy mond. Nos, egy ilyen eredményes kegyes csalásra emlékszem én is vissza e történet során.

A kommün alatt Ladányi Kálmán ismert fővárosi portást, később szállodaigazgatót, a közéleti népbiztosság keretében a szálloda- és penzió-ügyek irányításával bízták meg. A kommün bukása után Ladányi Kálmán is emigrált.

Az emigrációban általában minden ember megkapta a honvágyat, de ez az ember, Ladányi, határozottan fizikai betege lett a hazavágyásnak. Olyan ijesztő mértékben hatalmasodott el rajta ez az érzés, hogy már szinte közvetlen veszéllyel fenyegette és barátai attól tartottak, hogy öngyilkos lesz.

Én már itthon voltam, amikor híret vettem Ladányi állapotának s elhatároztam, hogy minden áron segítségére leszek idegösszeomlás előtt álló egykori sorstársamnak, aki végtelen jószívű, melegérszű ember volt. Bécsbe utaztam hozzá és megígértem neki, hogy én is és mások is mindent megtesznek hazajövele érdekében; várjon türelemmel, az ügy egykettőre elintézését nyer. nemcsak Ladányi, hanem barátai is figyelmeztettek, hogy ezt az ügyet minél gyorsabban intézzük el, mert Ladányi idegállapota katasztrófával fenyeget.

Itthon dr Györki Imre országgyűlési képviselő eljárta az igazságügyminisztériumban Ladányi érdekében és

eljárt az ügyészségen is, ahol megállapították, hogy semmi olyan komoly vád nincsen Ladányi ellen, ami miatt haza ne jöhetne. Az ügyészségen dr Györki Imre szorgalmazta, hogy ilyen körülmények között sürgősen vonják vissza a Ladányi ellen kiadott körözést, de az ügyészség a sürgősség tekintetében — nagyon humánusan és nagyon logikusan — arra az érthető álláspontra helyezkedett, hogy sürgős eljárásokra csupán foglyosügyekben kerülhet sor és méltánytalanság lenne a letartóztatásban lévő vádlottak kárára egy szabadlábon lévő egyén ügyét soron kívül elintézni, amiáltal esetleg meghosszabbítanák egy-egy fogoly letartóztatásban töltött idejét.

Az ügyészség humánus és emberbaráti magatartását azonban nehéz lett volna megértetni azzal a Ladányi Kálmánnal, aki, bár szabadlábon volt, mégis minden külföldön töltött percet elviselhetetlenül hosszúnak talált. Én tehát radikális megoldásra határoztam el magamat. Felutaztam újból Ladányihoz és közöltem vele, hogy az ügye teljesen rendben van, megszüntették, így tehát nyugodtan hazajöhet.

Minthogy Ladányinak semmi oka nem volt kételkedni állításom igazságában, hálásan megköszönte munkálkodásomat és ujjongó boldogsággal tért vissza Budapestre.

Közbevetőleg el kell még mondanom, hogy Ladányi Kálmán százhuszkilós, hatalmas szál ember volt, aki körözés nélkül is fölkelte a járókelők figyelmét. Ezenkívül, mint említettem, portáé és szállodaigazgató is volt, akit tehát a detektívek szinte kivétel nélkül ismertek. S noha a detektívek nyilvántartásában még ott lehetett az ellene kiadott érvényes körözőrendelet, a hajaszála sem görbült meg, pedig nem egyszer találkozott detektívekkel is, akik barátságosan elbeszélgettek vele, sőt a

kezét is rázták afölötti örömben, hogy régi, jó ismerősük hazatért. A detektívek ugyanis azt hitték — és erre alapítottam hazacsábításának sikerét —, hogy nyilvánvalóan végleges elintézést nyert az ügye, mert különben ilyen feltűnő testalkattal nem sétálna ilyen nyugodtan a pesti uccákon.

Tizenegy napig tartott ez így, amikor azután sikerült az ügyészségtől a megszüntető végzést megkapni. Ezzel a végzéssel én mentem el Ladányi Kálmánhoz. Nevetve közöltem vele, hogy most már valóban nyugodtan járhat, mert az ügye valóban el van intézve. Ladányi sápadtan nézett rám s amikor a megszüntető végzés dátumából meggyőződött arról, hogy tíz napon át körözés alatt sétált Pesten, a szó szoros értelmében elájult.

Szegény Ladányi, nemsokára rá Budapesten meghalt. Sohasem kérdeztem és így mai napig sem tudom, hogy az örömtől-e, vagy pedig az ijedtségtől, amely elfogta arra a gondolatra, hogy mi minden történhetett volna vele.

Ha van politikai „kegyes csalás”, úgy ez nyilvánvalóan az volt.

Hogyan lettem „untauglich”?

Mint ismeretes, 1905-ben a darabont-korszak miniszterelnöke volt báró Fejérváry Géza tábornagy. Ebben az időben a szociáldemokrata párt, politikai elveinek fenntartása mellett, az ideiglenesen parlament nélkül kormányzó Fejérváry-kormányt támogatta, kizárólag azért, mert ez a kormány kilátásba helyezte az általános, titkos választójog törvénybeiktatását és nekünk szocialistáknak életbevágóan fontos volt, hogy ez a törvény minél hamarabb megvalósulhasson.

Szerte az országban jártunk agitációs körúton s én, aki akkor húsz-huszonegyéves fiatalember voltam, elhatározó lendülettel, fáradtságot nem ismerve, vettem magam az agitációba.

Nem volt nap, hogy legalább egy népgyűlésen föl ne szólaltam volna, de voltak olyan hetek, amelyeknek során tizenöt-tizenhat népgyűlést szónokoltam végig. Megfeszítő fizikai és idegmunka volt s nemcsak elvtársaim, hanem politikai ellenfeleim szerint is igen hasznos szolgálatokat tettem az ügynek, amelyért sikrázóllottunk.

Ennek a politikai agitációnak kellős közepén ért az, hogy sorozásra hívtak be. Őszintén bevallom, semmi kedvet nem éreztem a katonai szolgálat iránt, de különben is, a katonai szolgálat lehetlenné tette volna további működésemet s ezért elhatároztam, hogy valamilyen úton-módon elintézem, hogy inkább politikailag működhessen tovább, mint hogy katonai szolgálatot teljesítsek.

Egy alkalommal beszélgettem Vészi Józseffel, aki akkor a kormány sajtófőnöke volt és közöltem vele közeli katonai soroztatásomat és hogy milyen fontos lenne a kormány számára is, ha ez nem akadályozná meg agitációs tevékenységemet.

Vészi József vállalkozott arra, hogy beszélni fog báró Fejérváry Géza tábornaggal — akit én személyesen nem ismertem — és megpróbálja elintézni ügyemet.

Így történt, hogy elérkezett a sorozás napja és én a Mária Terézia-laktanyában megjelentem a katonai bizottság előtt. Nem tudtam határozottan, hogy intézkedett-e Fejérváry báró tábornagy és bizonyos izgalommal vártam a sorozás kimenetelét. Fizikailag teljesen megfelelő voltam, semmi ok nem forgott fenn arra, hogy külön rendelkezés nélkül mentesítsenek a katonai szolgálat alól.

Amikor azután rám került a sor, a bizottság tagjai összehajoltak, s néhány pillanat múlva kimondották a határozatot :

— Untauglich!

Megtudtam, hogy Fejérváry báró tábornagy utasította a sorozóbizottságot arra, hogy képességeimnek az ország érdekében való másirányú felhasználhatása kedvéért mentesítsenek a katonai szolgálat alól, mert politikailag szükség volt rám.

A Fejérváry-kormány bukása után még két ízben kellett sor alá mennem, de Fejérváry tábornagy intervenciója, amely személyéé ismeretség nélkül, pusztán az ügy érdemi elintézése céljából következett be, mind a két esetben hathatósan bizonyult, noha a tábornagy ekkor már nem volt miniszterelnök.

Így köszönhettem a politikának, hogy épen, egészségesen, fiatalon és erősen untauglich lettem!

Tartalom

	Oldal
Előszó-----	5
Hazatérés...-----	7
Találkozásom Pasiccsal-----	10
Wolff Károly — ahogyan én láttam...-----	14
Távozásom Budapestről-----	20
Ausztria „megmentése”-----	24
Gróf Serényi Béla havannái -----	27
Károly király Budaörsön-----	30
Friedrich István fizetett-----	33
Miért lett a belügyi népbiztos — kommunista?.....	38
Egy elmaradt sztrájk története-----	42
Garami Ernő és Hock János hazatérése	45
Politika — két protekció tükrében-----	49
Egy érdekes interjú Seipel kancellárral-----	52
Az antantisztek fegyverviselése Bécsben-----	55
Lex Kondor...-----	58
Miért nem lettem jugoszláv képviselő?-----	62
Egy angol vízum története-----	64
Királyi kegyelem-----	69
Útlevel-probléma-----	72
Clark angol követ és a cionisták-----	75
Vázsonyi könnyei...-----	77
Ausztria „diktátora”-----	82
Hofrat Dr. Brandt mint vízumszerző -----	85
Egy büszke fogoly története-----	88
A „katolikus” temető-----	92
Hogyan lehet tizenöt feléből — tizenkettő.....	95
Találkozásom Kun Bélával-----	99
Tisza-gúnydal az Orfeumban...-----	102
Politikai barátkozás és — élelmiszerhiány.....	105
Dr Hetényi Imre kinevezése-----	108
Repülő milliók...-----	111
Olaszországba jutni nehéz...-----	114
Kegyes család-----	117
Hogyan lettem „untauglich”?-----	120

Névmutató

Andrássy Gyula gróf 114

Ágoston Péter 40

Ángyán Béla 46, 47

Bánffy Miklós gróf 77, 78

Bárczy István 47, 48, 93

Baron Ede 94

Bartha Richárd 99

Batthyány Tivadar gróf 38, 40

Benes Edvárd 75, 115, 116

Beniczky Ödön 77, 102

Besseney Ferenc 21

Bethlen István gróf 7, 8, 33,

45, 47, 49

Boda Vilmos 58

Body Tivadar dr 42, 43

Bokányi Dezső 42

Böloni György 102

Borghese herceg 114, 115

Brandi, Franz Dr. 85, 86

Bud János 60

Bukseg miniszter 85, 86, 87

Clark, angol követ 75, 76

De la Rose gróf 21

Dienes László dr 64,65,66,68

Dollfuss kancellár 88

Eldersch, Matthias 25

Erdélyi Mór 20, 21

Fejérváry Géza báró 120

Fenyő Andor 111, 112

Finzi főkonzul 115, 116

Freund Jenő 95

Friedrich István 33, 34, 35,
36, 37, 80

Fuchs, Karel 96

Garami Ernő 10, 33, 45, 46,

47, 69, 70, 77, 78, 79, 80, 81

Garbai Sándor 109

Györki Imre dr 46,60,117,118

Gratz Gusztáv 72, 73

Grossmann Miksa 92, 93, 94

Hardegg gróf 22

Hetényi Imre dr 108, 109, 110

Hock János 45, 47, 48

Huszár Károly 49, 77, 79,80, 81

Jancsó Károly dr 100

Jeszenszky Andor báró 27

József főherceg 33, 34,35, 36, 37

Junkar, von 52

Justh János 100

Karagyorgyevics Péter 10

Károly király 30, 70

Károlyi Mihály gróf 114

Korac miniszter 62

Kozma Jenő 14, 15, 16

Kristan miniszter 62

Krúdy Gyula 102

Kun Béla 20, 40, 99, 100, 101

Ladányi Kálmán 117, 118

Láng József 16

Lamotte Károly dr 18

Landler Jenő dr 38, 39, 40,

41, 109

Levy Béla dr 99

Liptay Lajos dr 17

Lovászy Márton 10, 34, 40,

77, 80

Lukes báró 82

Masaryk 10

Mezei Ferenc dr 92, 94

Mikes Ármin gróf 27, 28

Nóti József 44

Palugyai Móric 102
Paeics 10, 12, 13, 30
Péter Ferdinánd főherceg 22
Peter, v. 83, 84
Peyer Károly 9
Picker Ernő dr 21
Podhorszky László 22
Polnay Jenő 37
Presser, Hans Dr. 89, 90, 91
Pribicsevics Szvetozár 30, 31

Rakovszky Iván 60
Rassay Károly 16
Rauscher Aurél dr 17
Reisz Mór 21, 23
Reményi-Schneller Lajos 17,18
Renner, Karl 24, 25, 82, 83,
84, 105
Révész Béla 102
Ripka Ferenc 42, 45, 47, 49,
50, 51
Rónai Zoltán dr 99, 100
Russzó Illés 21

Sándor Pál 16
Sándor, szerb király 30
Sándorffy Kamill 99
Schober, Hans 55, 56, 57, 66,
67, 68
Sebestyén József dr 51
Serényi Béla gróf 27, 28, 29
Segré generális 24

Seipel Ignác dr 52, 53, 54
Stern Samu 21, 27
Stieber Vince 93
Szemere Ödön 22
Szentkirályi Béla dr 38, 39
Szmrecsányi György 102, 103,
104

Tacculi márk 21
Tamássy József dr 60
Tisza István gróf 102, 103
Tolnay Kornél 109
Trifkovics miniszter 30
Tusár miniszterelnök 95, 96,
97, 98

Varjassy Lajos dr 71
Váry Albert dr 47
Vass József 45, 46, 47, 48, 50,
51, 59, 60
Vázsonyi Vilmos 38, 69, 70,
71, 77, 78, 79, 93
Venizelosz 10
Vészi József 121
Vince Sándor dr 29
Vörnle János dr 73

Weltner Jakab 8, 9
Wolff Károly 14, 15, 17, 18,19

Zsivkovics tábornok 32